

ВЕЩНИЦИ ИЛИ Литературен ВЕЩНИЦИ ИЛИ

„Голяма елегия – на Джон
Дън” на Йосиф Бродски

Кръгла маса: Европейският
съюз и предизвикателствата
пред творците на
художествена култура –
продължение от миналия брой

Рая Кунчева
*по повод 60-годишния юбилей
на Институт за литература
при БАН*

Албена Стамболова
*за Речник на психоанализата
на Лапланди и Понталис*

Елена Азманова-Рударска
*за сборника „Неканоничната
българска литература”*

Стихове от
Цветанка Еленкова,
Калоян Игнатовски

Фрагменти
от Николай Трайков

„Идалго”, непубликуван разказ на Димитър Димов

*С него беше много топло,
защото можеше да му се вярва.*

Сибила Димова¹

Зимата на 1943 година, януари месец. Цяла Европа е настръхнала от войната. На 9-и рано сутринта Димитър Тодоров Димов с куфар в ръка се качва на влака, който през Берлин и Париж ще го отведе до Мадрид, изпратен там на специализация като асистент по анатомия към Ветеринарномедицинския факултет на Софийския университет. След многобройни препятствия и опасности на 26 януари той вече е в столицата на Испания и още на следващия ден постъпва в световноизвестния Институт по неврохистология, носещ името на нобеловия лауреат и професор по хистология и патологична анатомия Сантяго Рамон и Кахал, чийто директор е възпитаникът му Хулиан Санс Ибаньес, който става научен ръководител на Димов. Преди и по време на пътуването си Димов превъзможва сериозни колебания заради опасния исторически момент, който е разтърсил Европа, но надделява желанието му за научно усъвършенстване и културно обогатяване, импулсирано, без съмнение, от мнението на проф. Москов, негов научен ръководител в България, който оценява не само научните възможности, които предлага Испания, но и безспорния стимул за развитие на творческото въображение на своя асистент. Димов става пряк свидетел на материалната и морална разруха, която е оставила зад себе си Гражданската война от 1936-1939 година. Страната е потънала в болезнен катаклизъм. Братоубийствената война, придобила международен резонанс и разцепила на два лагера испанското общество, прераства в морален и идеологически сблъсък в планетарен мащаб между

прогресивно мислещите и консерваторите, левите и десните. Именно затова опитите за анализ и оценка на това събитие предизвикват до днес изблици на силни емоции в безброй книги и статии. В онези следвоенна Испания от 1943 г. Димитър Димов преживява една крайно тежка обществено-икономическа ситуация и научната му дейност в института „Кахал” е препятствана в голяма степен поради липсата на необходимите препарати, нужни за изследователската му работа. От друга страна, всички тези затруднения дават възможност на писателя да опознае по-добре испанската култура и бит, за което свидетелства самият той в първото си писмо до проф. Москов, изпратено от Мадрид с дата 6 март 1943 г., само месец след пристигането му в испанската столица:
*Уважаеми Господин Професоре,
Едва ли някой можеше да измисли нещо по-полезно за мен от това – да видя Испания с нейния блясък, с нейните цветове, с нейните празници и културни богатства! Оня ден бях в музея Прадо и просто излязох смаян от онова, което видях. Представте си една безценна сбирка от най-хубавите картини на Рубенс, Мурильо, Гоя, Веласкес – картини, които ви завладяват така, че просто бихте желали да ги изучавате цял живот. Представте си след това удоволствието да четете в оригинал „Дон Кихот”, който представлява цяла философия, но да го четете, след като сте се запознали, макар и повърхностно, с коментаторите му. Представте си и всичко останало, свързано с Испания – слънцето, синьото небе,*

Сутринта всички в къщата се събудиха с главоболие. Нещо се случва във въздуха, в света... никои не може да се скрие от него. Защо ли съществува фиксидеята, че всичко, което ни се случва, например и главоболието, има лично значение? Но тази фиксидея е човекът.

Дни наред деликатно главоболие, докато работя. Вече мога да вървя, но крайниците ми са напълно безчувствени: не вървя, а от време на време повдигам крак и сетне предпазливо го намествам на земята. Всичко това – вървенето, работата, животът, едно впечатление на улицата – изисква неизразими усилия; след обета съм толкова уморен, сякаш съм изкачвал връх.

Вечерта гости, сред тях професор З., психиатърът. Разказва за самоубийството на дъщерята на Х. и убийството на съпругата му: дъщеря му убила майка си със синя киселина, а сетне себе си. Х. не поискал да осъзнава смъртта на жена си и дъщеря си, изключил съзнанието за трагедията, и се затворил в болестта си. В последните си седмици, седемдесетгодишен, дори се хвалил на доктора, че онанира, и се позовавал и на Гьоте, който в същата възраст онанирал. Както и на Сечени.

(Дневник на Шандор Марай, 1943)

SECOND HAND

Мъдра баба, гатанки за предучилищна възраст, изд. Български художник, С., 1981, библиотека „Слънчеви извори“, с меки корици, страници: 64, размери: 21x27,5 см, тегло: 211г, цена: 0,5 лв., художник: Нева Тузсузова, находище: магазин на община Рето. За любознателните читатели две гатанки от дядо Благо:

Без сладиво подслаждава,
без горчило огорчава,
плач на радост преобръща,
като тръгане се не връща.
(гума)

В суха шума блага дума.
(писмо)

КУЛТУРНО

Запитване към запитването *Нима поетът не е сам баща и рожба на себе си?* на Владимир Янев, (Александър Геров поетът вселена, Словото днес, 2009, бр. 17, стр. 1):

А коя е майката? (Наука засега твърди, че самооплождането е възможно само при женски биологически единици.)

2 с поздрав най-сърдечен
НИКОЛАЙ БОЙКОВ
Литературен вестник 27.05-2.06.2009

Созополски семинар по творческо писане на Фондация „Елизабет Костова“

Десет изгряващи и талантливи писатели от България и Съединените щати, избрани от общо 105 кандидати от 13 страни, водещи американски и български издатели и писатели, четири ангажиращи теми от битието на съвременната литература – това са акцентите, с които фондация „Елизабет Костова“ ще ви въвлече в публичната програма на тазгодишния Семинар по творческо писане.
Семинарът ще се проведе от 4 до 8 юни в Созопол с извънредно събитие на 9 юни в София, организирано съвместно с Посолството на САЩ.

Програма за 9 юни, Американски център, пл. „Славейков“ 4А.

9.00 - 12.00
Прес-интервюта и индивидуални срещи

13.00 - 13.05
Приветствие от Шери Кенесон-Хол, културно аташе на посолството на САЩ

13.05 - 14.30
Писането на художествена проза: стъпка по стъпка
Лекция на Йосип Новакович

[Съпътстващо представяне на българското издание на книгата му *Курс по творческо писане* с кратко въведение от Георги Господинов и Елизабет Костова]

14.30 – 14.45 Кафе пауза

14.45 - 17.15
Литературната дипломация
Кръгла маса с участието на писатели, редактори, издатели, литературни критици, преводачи, литературни агенти и представители на литературни организации, измежду които: Алек Попов, Амелия Личева, Бойко Пенчев, Георги Господинов, Даниел Калчев, Джон О'Брайън, Емилия Дворянова, Йосип Новакович, Излика Василева, Игор Чилев, Йордан Костурков, Капка Касабова, Каталина Събева, Раймонд Вагенщайн, Рейгън Артър, Светлозар Желев, Теодора Димова, Яна Генова

Модератор: Миглена Николчина

17.15 – 17.30 Кафе пауза

17.30 - 18.30
Литературно четене на участниците в Созополския семинар по творческо писане: Александра Чаушова, Александър Шпатов, Джеръми Чембърлайн, Евгени Черепов, Коди Шийър, Лана Сантони, Мария Донева, Мая Слоан, Стивън Вингейт, Яница Радева.

18.30-19.30 Коктейл

Събитието се осъществява с подкрепата на Американска фондация за България, Национален фонд „Култура“ и Посолството на САЩ.
За повече информация: www.ekf.bg

**Пловдивски университет „Паусий Хилендарски“
Филологически факултет
Катедра „Българска литература и теория на литературата“**

Литературният скандал. Скандалът като литература

Конференция, май 2009

РАБОТНА ПРОГРАМА

28 май, четвъртък
Дом на учениците, Стария град

12.30 – 13.00
Откриване

Първо заседание. Председател: Атанас Бучков
13.00 – 13.15
Запрян Козлуджов (ПУ). „Млади“ срещу „Стари“ – 1907-2008 (за неосъществения и осъществения литературен скандал)
13.15 – 13.30

Владимир Трендафилов (ЮЗУ). Бележки върху днешното българско дебатно поле
13.30 – 13.45

Анжелина Пенчева (ЮЗУ). „Оплоүй автора, убий критика!“ (Литературните скандали около и в чешката проза след 1989 г.)
13.45 – 14.00

Дискусия
14.00 – 14.15

Николай Аретов (ИЛ – БАН). Поетите и техните „песни за душата“: един потиснат скандал (Петко Славейков, Иван Вазов и Светослав Миларов)
14.15 – 14.30

Иван Русков (ПУ). Дявол на кантар
14.30 – 14.45

Роман Хаджикосев (ЮЗУ). Йовков срещу Садовяну и Садовяну срещу Йовков
14.45 – 15.00

Дискусия
15.00-15.30
Кафе пауза

Второ заседание. Председател: Владимир Янев
15.30 – 15.45

Елена Азманова (ЮЗУ). Скандалното ритуално слово в българската лирика
15.45 – 16.00

Магдалена Костова-Панайотова (ЮЗУ). Скандалът като битие. Руските авангардни поетически групи от втората половина на 20. век

16.00 – 16.15

Йордан Ефтимов (НБУ). Стефан Младенов срещу символистите – защо?
16.15 – 16.30

Дискусия

16.30 – 16.45

Стилиян Стоянов (ЮЗУ). Тихите скандали след „Случаят „Помлон““, реконструирани според сборника „Тодор Живков за литературата“
16.45 – 17.00

Любка Липчева-Пранджева (ПУ). Защитеното авторство – цената на един предотвратен скандал
17.00 – 17.15

Сава Василев (ВТУ). Тайният скандал или за тайните на скандала. По повод писмата и дневниците на Йордан Вълчев
17.15 – 17.30
Дискусия

20. 00 – Вечеря за всички участници в конференцията
/ресторант „Спортна среща“, пл. „Централен“ 1 (зад Концертна зала)/

29 май, петък
Дом на учениците, Стария град

Трето заседание. Председател: Любка Липчева-Пранджева
10.00 – 10.15

Инна Пелева (ПУ). Скандалното – направа и употреба в прозата на Г. П. Стаматов
10.15 – 10.30

Пламен Дойнов (НБУ). Спор, страх, смърт: моделиране на литературната ситуация в Народна република България (1946 – 1956)
10.30 – 10.45

Димитър Камбуров (СУ). Да отгледаш гарвани: Два модела за литературен скандал („Пианистката“ на Елфриде Йелинек и „Апостолов“ на Зибюле Левичаров)
10.45 – 11.00

Дискусия
11.00 – 11.15

Мария Ендрева (СУ). „Справедливост за Сърбия“ на Петер Хангке – литературен или медиен скандал?
11.15 – 11.30

Атанас Бучков (ПУ). Един анахроничен скандал
11.30 – 11.45

Мила Кръстева (ПУ). За една възрожденска вестникарска разправа
11.45 – 12.00

Дискусия
12.00 – 13.30
Почивка

Четвърто заседание. Председател: Инна Пелева
13.30 – 13.45

Цветан Ракъовски (ЮЗУ). Петко Тодоров – методологическите грешки на критиката
13.45 – 14.00

Владимир Сабоурин (ВТУ). Епосът, този скандал: „Кървава песен“ на Пенчо Славейков
14.00 – 14.15

Светлозар Игов (ИЛ – БАН). Един скандален манифест – Пенчо Славейков за Йован Йованович-Змай
14.15 – 14.30

Владимир Янев (ПУ). Скандалната „четворка“ и нейното „рenegатство“
14.30 – 14.45

Никола Бенин (РУ). Скандалите посмъртно с живота и творчеството на Никола Вацаров

ABROAD

Книга на Николай Кънчев на унгарски език

Будапещенското издателство „Нанкут“ публикува книга на българския поет Николай Кънчев /1936-2007/ в превод на Дьорд Сонди, известен унгарски поет, българист и през последните години един от най-активните преводачи на българска литература в Унгария.

Книгата на Николай Кънчев, съставена и подредена от Дьорд Сонди, е под заглавие „Лаичукката не хапе, а ухае“ и съдържа 77 стихотворения от различни периоди в творчеството на поета, подредени в хронологичен ред, а също така и 7 цикъла с 170 прозаични форми. Елегантното издание е придружено от 7 снимки на поета, а послесловът на Дьорд Сонди е изграден върху негово непубликувано досега интервю с поета Николай Кънчев по повод петдесетгодишнината му през 1986 година.

Институтът за литература – отворено интердисциплинарно поле

Днес Институтът за литература към БАН празнува 60-годишнината от своето създаване. Един юбилей, който си заслужава да бъде запомнен, тъй като през най-тежките за българската литература десетилетия този институт бе убежище за всички онези, които ценяха и обичаха литературата – и които виждаха в нея достойно поле за научни изследвания.

Институтът за литература е хуманитарен институт за фундаментални и приложни изследвания на литературата в нейното културологично, художествено и социално значение с пряко отношение към образователния процес. Създаден в рамките на Българската академия на науките през 1948 г., той е научен център с национално и международно значение в областта на литературознанието.

Негови основатели са писателите-академици Николай Райнов, Елин Пелин, Людмил Стоянов, Константин Петканов, Николай Лилив, а в Института са работили редица учени, които достойно защитиха честта и смисъла на литературата във всички аспекти на общото ни битие – като акад. Михаил Арнаудов, акад. Георги Цанев, акад. Петър Динев, акад. Ефрем Каранфилов, акад. Емил Георгиев, чл.-кор. Тончо Жечев, чл.-кор. Милена Цанева, чл.-кор. Атанас Натеф, чл.-кор. Вера Мутафчиева, проф. Боню Ангелов, проф. Климентина Иванова, проф. Боян Ничев, проф. Здравко Петров, проф. Дочо Леков, проф. Стоян Каролев, проф. Д. Аврамов, ст. н.с. Кръстьо Кулюмджиев, ст. н.с. д-р Илия Тодоров, ст. н.с. Минко Николов, ст. н.с. Искра Панова, ст. н.с. Стефан Кожухаров и др.

Деятелността на Института за литература се определя днес от политическия крах на тоталитаризма през последните десетилетия на XX век и от влизането на България в Европейския съюз. Тези две събития променят дълбоко българското общество и поставят науката в нови условия. За хуманитарна дисциплина като литературознанието това означава да се работи паралелно в няколко насоки с оглед въздействието на науката върху обществото. На първо място – върху изследване на миналото и настоящето, на литературната традиция и на съвременни явления, опирайки се на ценностите на демокрацията – толерантност, зачитане на индивидуалната автономност, критическа позиция, отстояване на истината пред опитите за манипулативното въздействие в общественото пространство. Ще определя тази насока като **работа върху накрънената памет и идентичност**.

Също: върху приобщаване на литературознанието към науките за човека. От самодостатъчна дисциплина, заплашена от това или да бъде рупор на идеологическа доктрина, или да се ограничи било до формалистични анализи, било до емпиричен биографизъм, литературознанието става средство за познание на човека и обществото в тяхната проблематичност и дълбочина. В методологическо отношение отварянето на дисциплината означава

легитимност на различни подходи, доскоро излишно противопоставяни, за да се постигне нужната методологическа йерархия. Тази насока може да бъде определена като разработване на възможностите на **методологическия плурализъм**.

В трансдисциплинарното поле на науките за човека литературата е централен обект, фокус, в който се пресичат по специфично художествен начин доминиращи за даден период идеи и жизнено победения, съдържащи политически, религиозни, философски, професионални и традиционни нагласи. Тя говори както за груповото съзнание, така и за вътрешния свят на индивида и намира художествен израз на нови състояния на чувствителност. Ще определя тази насока като отворено интердисциплинарно поле.

Около традиционно формираните академични дисциплини и техните интердисциплинарни пресичания през последните години се оформят пространства на изследвания, преподаване и дебати върху нравствените аспекти, отнасящи се както до явленията на живота в обществото, така и до позицията на изследователя. Това отваря възможности за сътрудничество на Института за литература с новосформирани научни центрове, наред с традиционните ни партньори – университети и научни институти в България и чужбина. Тази насока може да се определи като отваряне на проблематиката към болезнени проблеми на **нравствеността в съвременното общество**. Сложният въпрос за мултикултурализма е само един от многото примери.

Изброените насоки са актуални за дейността на Института поради процесите и проблемите в обществото, промените в идентичността, чувствителността и мисленето, и не на последно място поради потребността да се намери концептуален израз на въпроси, засягащи смисъла на съществуването, границите на човека, проблемите на общуването и съвместния живот на човека с другия. Чрез познанието, което дава литературата, се изграждат идентичности, колективни и лични, критично се осмислят наложени стереотипи, утвърждават се универсални ценности. Основното предизвикателство пред литературознанието е да се освободи от мислене чрез обобщаващи абстрактни понятия, които затварят достъпа до единичното и превръщат литературата в илюстрация на готови тези. Този активен процес на търсене на нови приоритети в науката е паралелен на очертаване на неизследвани области и явления, на работа с архиви, на структуриране в бази данни на огромен фактологичен материал.

В съвременните проучвания в Института е променена и позицията на изследователя – много по-близо до автентичните източници, лично ангажиран в представянето на литературните явления в

многообразието на културния и обществен контекст. От друга страна, заемането на критическа дистанция спрямо основанията, на които имплицитно се опират утвърдените мнения, е една от силните страни на съвременното литературоведско мислене, трайно присъстващо в проектите и дискусиите, провеждани в Института. Секцията *Теория на литературата* разработва методологически, антропологични и семантични въпроси, както и проблеми на поетиката и литературната комуникация. В литературата и литературознанието истината е интерсубективна, за разлика от другите области на знанието. Това предполага чувствителност към проблема за **ЦЕННОСТИТЕ**. В общото поле на хуманитаристиката литературата и съответно литературознанието подтикват към лично и не пряко изразяване на ценностни възгледи, за разлика от религиозните, политическите или моралните текстове. Превръщането им в поле на рационален дебат е стъпка към приобщаването ни към споделими ценности. Така ЛИТЕРАТУРАТА И ЛИТЕРАТУРОЗНАНИЕТО КАТО САМОПОЗНАНИЕ се включват като мощен фактор в създаването на гражданско общество. В проучванията на литературата в историко-културологичен, теоретичен и компаративистичен аспект неизменно се осъществява диалог с образно-концептуални светове, които през вековете и до днес са били алтернатива срещу инерцията и са носели в себе си духа на свободната личност. Отстояването на ценностите на

личността и на критическото мислене е невъзможно без хоризонта на литературните визии за човека, а литературознанието тълкува, концептуализира, дава ново битие на художествените творби в безкрайния път на себепознанието.

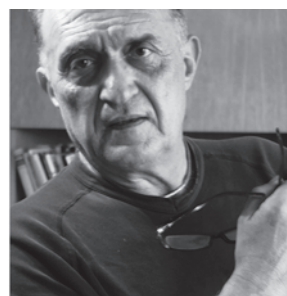
Институтът за литература е член на Международния консорциум за изработване на стандарти за предаване на текстове в електронна форма и за тяхното разпространение (Text Encoding Initiative).

По решение на Общото събрание на учените в Института през 2000 г. е създаден Издателският център „Боян Пенев“, чиято приоритетна задача е подготовката на издания по научните проекти на Института – справочни издания, тематични сборници от научни сесии и конференции, юбилейни сборници, авторски литературоведски трудове на сътрудниците на Института. Издателската програма на центъра включва и преводни издания на значими трудове на съвременната чуждестранна хуманитаристика.

(свс съкращения)

РАЯ КУНЧЕВА
Директор на Института за
литература, БАН

ПРЕМИЕРИ

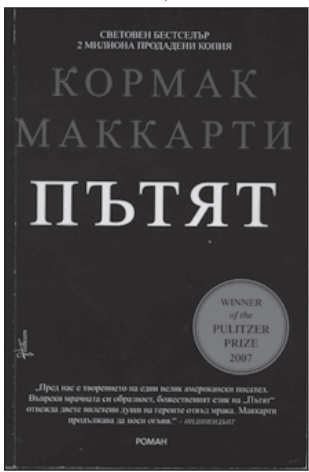

Книжарници „Хеликон“
Ви канят
на
Среща
с живеещия в Испания
български писател
Красимир Дамянов,
автор на романа „Дневникът на една
пеперуга“,
номиниран за наградата
за съвременна българска художествена
проза
„Хеликон“ 2009.

29 май (петък) – Варна
1 юни (понеделник) – Благоевград
2 юни (вторник) – Стара Загора
3 юни (сряда) – Пловдив
4 юни (четвъртък) – София

Издателство „Ерго“ ви кани на представянето на романа на Дьорд Драгоман „Белият цар“ (пр. от унгарски Стефка Хрусанова) в Унгарския културен институт на 3 юни (сряда), 18 ч. Книгата ще бъде представена от Марин Бодаков, а откъси ще прочете актьорът Богдан Глишев. След раздумките – скромна почерпка!

Кормак Маккарти, „Пътят”, превод Станимир Йотов, „Новелон”, С., 2009. Вече познат по целия свят като автор на „Няма място за старите кучета” Кормак Маккарти наистина се превърна в лицецо на американската проза днес. „Пътят” е шестият му, последен засега роман. След събитовна катастрофа един баща и малкото му момче се движат по една магистрала, срещайки се с всевъзможни форми на края на човешкото.

Рандал Бейкър, „Българиана”, превод Боян Николаев, Виолета Цонева и Кристина Разсолкова, „Сиела”, С., 2009. Пенсионира се като професор в университета на Индиана миналата година и избрал да живее завинаги в България – това е американският професор Бейкър. Защо? „Заради спонтанността на живота тук”, казва той, намирайки чуден евфемизъм за хаоса, в който сме потопени. „Българиана” е една от най-веселите книги за българизмите.

Светослав Терзийски, „Безпризорни ангели”, „Жанет-45”, Пловдив, 2009. Дебютният сборник с разкази на Светослав Терзийски вече е номиниран за наградата за съвременна художествена проза „Хеликон”. Жлъчен хумор, така типичен за цялата шайка около Мартин Карбовски и Тома Марков. И български език, какъвто наистина се говори в реалността.

Кратка рецензия, която дава отговор: защо Илко Димитров не иска да говори за великоленните стихотворения на Борис Роканов?

Няма да говоря за стиховете на Борис – от една страна, те говорят сами за себе си, а от друга, тук има достатъчно хора, които не само ги познават и обичат – аз съм един от тях, но и са готови да говорят за тях. За мене по-важното, всъщност най-важното на тази премиера, е алгоритъмът на провеждането ѝ, нейната нова философия. Какво имаме налице – на първо място, Борис се е самооценил като „великолен”, на второ място, той е представил в книгата си и оценките за нея на почти целия модерен поетически естаблишмънт в страната. Какво означава това – съзнателно или не, Борис е направил една изключителна стъпка, която, според мене, променя не само начинът на представянето на една книга, но е и в състояние да промени начинът на съвременното ни литературно общуване. Защото с това, че събира на едно място и в един момент своята книга и рецензиите към нея, Борис прескача няколко етапа на представянето, оценката и възприемането на книгата си, преодолява

застиналите етапи на скучните четения пред непознаващи съответния текст почитатели, вакуумите преди евентуалните бъдещи спонтанни или режисирани рецензии и последващото асимилиране на текстовете след първите два етапа. Това означава, че Борис иска и прави така, че за книгата му да се говори информирано тук и сега – с всички вече налични и необходими реквизити, за да вдигне този разговор на едно ново, по-смислено и по-ангажиращо ниво. И това не е само нетърпение поради липса на време, това е – убеден съм, нетърпение да свършим най-накрая с този свойски, одомашнен и леко задушлив начин да представяне на новите текстове, при който едни и същи кръгове от пишещи изпълняват добре заучените и втръснати на всички ритуали и церемонии, в които те от време на време само сменят незабележимо ролята си на четци и на слушатели. Ние наистина се нуждаем от нов начин на говорене за текстовете, информирано говорене, от което нещо се

случва пред самите нас и придобива актуално значение. Вярвам, че книгите се появяват не само, за да се пие по този повод вино в пластмасови чаши, а за да съобщим един на друг доколко и как светът се е променил след появата им. И това е важно колкото за нашите книги, толкова и за самите нас, пред които те се появяват. Но и нещо друго от психологическо естество – предварително представената в книгата комбинация от самооценка и оценки дават ясен и недвусмислен сигнал, че този стадий е вече преживян, сценичната треска е загърбена, и сега следва далече по-стойностния и смислен етап на съсредоточен единствено върху съдържанията на текстовете разговор. Варваринът Борис Роканов идва да разруши стария, отегчен и вече никому ненужен литературен Рим. Искрено се надявам да разбера неговото послание и да бъдем на нивото му.

ИЛКО ДИМИТРОВ

„Дневници и нощници” е нужната противоотрова за хора, които дори не предполагат, че са се натъкнали с цианиди

Две български белетристични книги достигнаха миналата година до сърцата на читателите със скоростта не на Ориент Експреса, а на влака стрела – „Английският съсед” на Михаил Вешим и „Дневници и нощници” на Иво Сиромахов. Това не би трябвало да е изненада за един критик. (Нали си спомняте какво казва Индиана Джоунс в „Храмът на обречените”: „Нищо не може да ме изненада, аз съм учен!”) И не ме учуди. Защото и в двете ги има най-важните съставки, за да бъдат четени и харесвани. А те са отлично чувство за хумор и вземане на пряко отношение към света, който обитаваме. Именно към него. Но оттук започват разликите. Защото „Английският съсед” е сатиричен роман, който се занимава най-вече с националните ни комплекси и възжеления в епохата, когато България вече е член на Европейския съюз. Но освен това е роман, чието действие се развива в едно село. Това е роман за селския манталитет. Е, разбира се, че повечето селяни живеят в градовете и точно затова „Английският съсед” е толкова въздействаща и отнасяща се до много българи книга. „Дневници и нощници” на Иво Сиромахов пък е сатира на българина, впримчен в клопката на медиите и въображаемите реалности. Тоест е книга, която ни кара да се смеем не толкова над безсмъртното байганьовско поведение, приело нови форми днес, колкото над измамените илюзии на артиста и учения, на креативния човек. Нямаше как тази книга да не се превърне в хит сред младите, динамични, амбициозни българи. Онези с по-добро образование и по-голям хъс за успех. „Дневници и нощници” е пародийна книга. Но комичната страна на какво ни представя тя и къде е пародията? Пародията е в страхотната способност на Иво Сиромахов да използва речта и стила на съвременните мода, които той приписва на най-великите художници и учени (най-великите в масовото съзнание, разбира се) и така кара читателите си да осъзнаят неизключителността на съвременните чудеса. Галилей чати, в „дневника” на Галилей е възградена бунашка енциклопедична статия а ла Уикипедия и

също толкова смешен сценарий на телевизионен рекламен клип за бира (наречена „Off-side”), в „дневника” на Моцарт има и интервю със Салиери, което ни припомня колко смешни са оплакванията на изкуфелите „живи класици” по българските вестници за изчезналите истински стойности... Но Иво Сиромахов е цар и на предаването на лизавия и разхайтен език, на който си говорят кучките във фризьорския салон, на куртоазния език, с който свързваме англичаните, на уж конкретния език на тарикатстващите журналисти... Този, който приеме сборника с комични разкази на Сиромахов за гавра с великите умове, просто не може да чете. (Има и такава разлика – едно е да знаеш буквите, друго е да разбираш текстовете.) В „Дневници и нощници” има разказ, в който Омър разказва как е изпратен като репортер да отрази Троянската война. И по-добра сатира на работата в българските всекидневници, ей богу, не съм чел от времената на Ботев, Ланчелото и Чудомир. Само че те са писали за тогавашната преса, а Иво Сиромахов за сегашната. (Като се има предвид работата му в „24 часа”, това сигурно е и най-автобиографичният разказ в сборника.) Лъжедневникът на Колумб пък е гъбаркане както с манията да откриваш Нови земи, така и с националистическите истерии, които приписват като най-важна етническата принадлежност на онези личности, с които светът се гордее. Но най-важната шега в този разказ са всички онези отправки към реалитетата. „Дневникът” на Клеопатра ни въвежда в света на българската манекенка и на българската попфолк певица, както и на „бизнесмените”, които ги покровителстват. Попикаващо! Както „дневникът” на Шекспир е потоп от шеги с рекламната индустрия. Но и съчувствие към преобрънатите ценности на медиализирания ни свят. Тук Шекспир смята за халтура тъкмо онези пиеси, с които го счистае за класик, а за истински шедьоври – приписаните му рекламни спотове. Е, аз познавам поне десетина много талантиливи съвременни писатели,

които си изкарват хляба в рекламни агенции и полека-лека започват да твърдят, че тъкмо фразите, измислени за рекламирането на сланина, са голямото им постижение. Да, Иво Сиромахов е бил сценарист на „Сървайвър”. Бил е режисьор (впрочем и на Шекспирови пиеси). Писал е за лайфстайл списания (между които и „Плейбой”). Познава света на рекламните агенции. И точно затова е толкова сполучливо всичко в тази книга. Защото всички се разпознават. Например единият от двамата издатели на тиражно мъжко списание призна, че споровете между братята Грим дали да издават по-софт еротично издание, или направо да заложат на хард порно са толкова реалистични, сякаш Сиромахов е имал инсталирани сересета в тяхната редакция и е подслушвал караниците на редакторите. И тук е въпросът: Няма ли да се разпознаят в „дневника” на Дарвин всички онези, чиито имена лъснаха като сътрудници на ДС, но се опитват да се изкарат патриоти? (Дарвин е служител в Зоологическа градина и изведнъж започва да разбира езика на животните – а когато началникът му научава за тази вълшебна способност, веднага му възлага задачата да подслушва какво си говорят животните за него.) За мен „Дневници и нощници” е лекарство. Противоотрова. В книгата има и чеховски разкази, с мека, леко тъжна ирония – за несполучената любов, за убиващия бит, за провинциализма, за малката грешка, която води до фатални последици („Миг невнимание, цял живот баща!...”), за трагикомичната борба на всеки с нагоните. Разкази, написани със съчувствие и топлина. Тоест книгата му е и дълбоко хуманистична. Точно това читателите са разпознали безотказно. Защото „Дневници и нощници” се превърна в най-големия бестселър на книжния пазар за 2008-а и през лятото на миналата година се търсеше повече от Лий Чайлд, Джон Гришъм, Паулу Коелю и Кандис Бушнел. Сега, в края на май 2009-а, вече очакваме продължението на „Дневници и нощници”. Остават две седмици.

ЙОРДАН ЕФТИМОВ

Речник на психоанализата

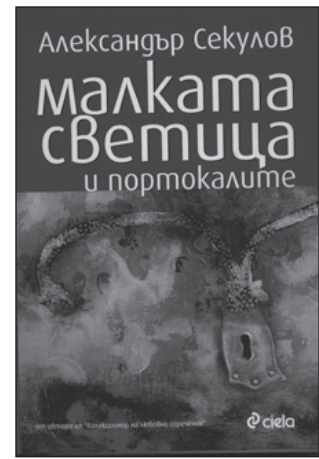
Идеята, родила „Речник за Психоанализата“ би могла да смути някои от по-малко изкушените читатели. Терминът „речник“ в заглавието е по-скоро литота – смисълът и обхватът на труда далече го надхвърлят. Думите „наръчник“, „енциклопедия“ „аналогичен речник“ разширяват разбирането на наскоро появилото се издание на ИК „Колибри“. Оригиналният речник е създаден от френските изследователи, учени и психоаналитици Ж. Лапланш и Ж.-Б. Понталис през 1967 г. По отношение на тази дата трябва да се уточни, че в речника не са обхванати по-късни термини и понятийни комплекси от твърде широкото изследователско поле на психоанализата. Коемо не означава, че направеното е малко. Замисълът поставя по-скоро полезна и необходима граница, която е сложена на изходните оригинални понятия на Зигмунд Фройд, които той създава, за да въведе психоаналитичната теория и практика в дебата на времето си. Но замисълът и значението на изданието отиват далече отвъд това. Речникът представлява коментарен труд на възловите понятия в психоанализата. Коемо само по себе си е трудна и отговорна задача, защото изданието се превръща в референциален ресурс за поколения психоаналитици, изследователи, преподаватели, докторанти и студенти (преведен е на 17 езика). От личен опит бих могла да добавя, че в Университет Париж 7 – Сорбона, където се преподава психоанализа и където съм била докторант, преподавателите се движеха с речника на Лапланш и Понталис в чантите си. Освен това той фигурира във всички университетски библиотеки и библиографии, има статут на задължителен справочен източник както за хуманитаристи, така и за медици и психолози. Авторитетът му и до днес е ненакърнен, речникът си остава първостепенен източник на знания и се превръща в корективна инстанция. На първо място трудът достига знания

подобно на учебник. Дори хора, които не се занимават нито професионално, нито теоретично с психоанализа, могат да го ползват като изходна точка за въвеждане в областта. В изданието е събран компетентно огромен материал както от трудовете на Фройд, така и от тези на учениците и последователите му, превърнали се на свой ред в автори, развиващи теорията и практиката. Как е структурирано това знание? На първо място се отбелязват термините при тяхното възникване. Цитирани са изчерпателно произведенията, в които се появяват. Второ, понятийният апарат на психоанализата се развива и променя от самия Фройд до края на живота му. Така, че речникът строго следва тези изменения, техните основания и аргументации, отново посочени с необходимите референции. На трето място, промените и развитието на психоаналитичния инструментариум е коментиран и анализиран от авторите. Коемо е една от причините изданието да надхвърля името си речник. Това е авторски труд на двамата именити преподаватели и практики. На четвърто място, термините, понятията и цитатите са посочени с изчерпателни аналогии от други автори в съответните им произведения. И на пето място, термините са посочени в оригиналните си употреби, освен на френски език, на немски, английски, испански, италиански и португалски език. Така че с прочитането на една само статия от речника, ползвателят му навлиза в широко поле, което достига едновременно и веднага реperi от пет различни измерения в психоанализата. Така да се каже, трудът може да се чете, подобно на музикална партитура, както хоризонтално, така и вертикално. Той улеснява не само ученето, но и изследвателските проекти, като спестява огромни усилия и време. Друга характерна особеност на изданието е, че в него се върви от по-малко сложното към по-сложното и

комплексното. Психоаналитичната теория, още при самото си зараждане страда от лошата съдба да си създава опоненти сред непознати с нея среди. Тя е предмет на особена вулгаризация, или популяризация, която прави така, че лесно да се осмива и превръща в анекдотичен прицел. Поради това разясняването и компетентното ѝ коментиране никога няма да бъдат достатъчни, а речникът е едно от най-подходящите средства за тази цел. Нещо повече, той е приносен и по отношение на етапното легитимиране на психоаналитичната доктрина. Българското издание на „Речник на Психоанализата“ е дело на авторски колектив от преводачи, които, както се споменава в предговора, са учени, практики и докторанти. Подобна задача изисква и предполага не само познаване на теорията, но и работа и референции с различни от оригинала източници. Не бихме могли на този етап да пожелаем по-доброизвестно и компетентно направена интерпретация на български език, обогатена и с практическия опит на преводачите. Познаването на източници и преводи не само на френски, но и на английски и немски език придава на българското издание още по-голяма сигурност и академична ценност. Появата на „Речник на Психоанализата“ несъмнено ще направи по-добро писането и превеждането на психоаналитична литература. Речникът ще се ползва не само в образователната сфера, но и от практики и от разширяващи знанията си хора във всеки дом. Остава да му пожелаем и повторно издание в твърди корици, за което бихме могли да допринесем и ние, читателите.

АЛБЕНА СТАМБОЛОВА

Ж. Лапланш, Ж.-Б. Понталис, „Речник на Психоанализата“, прев. от френски Емилия Алексиева, Никола Атанасов, Милан Маленов, Димо Станчев, Красимир Таушанов, научен редактор доц. г-р Никола Атанасов, ИК „Колибри“, 2009

Александър Секулов, „Малката светица и портокалите“, „Сиела“, С., 2009.

След „Колекционер на любовни изречения“ още един съвършен опит за стил с много екстри. И още едно обяснение в любов към сетивата. Този път и двамата с художника Атанас Хранов могат да бъдат доволни от изпълнението – хартия, картон, цветоотделка. Защото когато знаеш имената на хиляди цветове, вкусове, гопири, ухания, звукове, заслужаваш книгопечатането да направи невъзможното.

Елена Алексиева, „Тя е тук“, „Колибри“, С., 2009.

Провален фоторепортер започва да разследва самоубийството на млада жена в метрото. И всички читатели – впримчени в образцова игра с философския роман, предрешен като криминал с черен хумор.

Светлана Дичева, „Лабиринт за романтични минотаври“, „Колибри“, С., 2009.

Новият роман на Светлана Дичева „Лабиринт за романтични минотаври“ (под заглавието „Счупено легло“) спечели една от двете специални награди в конкурса по международния проект „Митовесте“ на шотландското издателство „Канонгейт“ преди три години. И въпреки че очаквано Ариадна и Дионис присъстват тук, главното действащо лице е Лъчезария. А всичко е прекарано през Прокрустовото ложе.

Полицейски романс?

Пред мен е книгата на Антон Абаджиев „Аксис“ с подзаглавие „полицейски романс“. Стори ми се интересен. Прочетох го и седнах. Наистина „полицейски“ и наистина „романс“. Но само толкова (то какви ли не поджанрови квалификации няма да срещнеш в изобилието от текстове, номинирани като „романи“). Продължава, изглежда, преформулирането и преформатирането на жанра в новото българско литературно пространство. Добре е, когато се появяват образци от типа на „Естествен роман“, лошото е, че малко се чете в България (а и по света; прочее твърде скептичен съм към резултатите – не класацията – в проекта „Голямото четене“, но това в страни), и в този случай рецепциите върху романа зацикляват на всички нива. Разбира се, през 2008 г. положението е по-различно, отколкото в първото десетилетие на „прехода“ – имаме достатъчно добри романи и автори и „виновни“ за това са донякъде и конкурсите (като тези на „Развитие“, на „Вик“ и др.), които покрай другото изпълняват и своята филтрираща роля. В провинцията се ражда една вълна от романи, която обаче излиза необезпокоявана – често под всякаква кришка, но понякога тези романи представляват находки в жанра – и като правило също остават незабелязани. Подобна е съдбата на романа, за който ще стане дума. Той е на варненец, издаден е на едно отлично полиграфско равнище и впечатлява с ерудираност (изглеждат прозрачни филологическите и философски корени в образованието на Абаджиев). Странен е, но все пак подобна структура имат немалко романи, особено от приключенско-авантюрни тип. (С подзаглавието бих направил аналогия с един друг варненски романист – Ангел Г.

Ангелов и неговия „тъжен роман“ „Сутрешни залези“, както и „особения [му] роман“ „Закуска по обяд“; впрочем немалко са варненските автори на романи и немалко от тях са „странни“ по особен начин, но да не си помислите, че тази „странност“, е синоним на „провинциалност“, – не е, поне в повечето случаи, и тук в страни ще вметна – прочетете новия роман на Атанас Липчев „Крадец“, изд. „Фабър“, В. Търново, 2008 г., за да видите за какво става дума!) Впрочем, без да е емблематичен за годината или в жанра си, роман(с)ът на Антон Абаджиев заслужава усилията да се прочете. Няма да скрия, че очаквах един тип писане, но зациклах в друг, в който разпознах (както в романите на споменатия Ангел Г. Ангелов, така и при Николай Н. Нинов – да речем „Жиголо“, и др. от началото на новия век): сложен флирт с готови образци на формално равнище, метафизична интерпретация на действителността, толкова характерна за славянския тип наратив. Както в, да речем, „медийния“, роман на Петър Волгин „Медиев апокалипсис“ (2000) и „прет-а-порте“-то „Жиголо“ (2000) на Николай Н. Нинов, и този кокетира, в случая с криминалното, но едновременно с това се стреми да бъде полифоничен, да проектира върху (квazi)криминалния момент и други проблеми, които поне за автора са важни. Ан. Абаджиев владее иронията и пародията, но преизрава. На пръв поглед „лекото“ му писане преминава в излишно многословие и философстване, а героите му са схематични сенки на типове – Йерекия, художникът Афродит, главният инспектор Убадя (с лулата – вж. задната корица с авторската снимка) и неговият старшина-детектив Гоца Гугутков... Музи не липсват, но образ на жена определено няма (дори схематичен; или

както М. Кирова цитира по този повод Лакан за романа „В студената ти сянка, лейди“ на Здравка Евтимова – „навярно е прав, когато твърди, че Жената не съществува“). За психологическа аргументация няма да говорим. Както и за „аксис“ – онай вездесеща ос, която пронизва романа открай докрай. Иначе наистина имаш усещането за романс, когато четеш текста, когато се вгледаш в структурата му. Отделни пасажи обаче не се издържат – дори пародията има граници... Протегнах се към рафта с криминалните – случи се „Плейбек“, на Чандлър: „Сграбчих Мичъл за врата. Устата му зяпна. Той ме удари някъде, но това нямаше значение. Моят удар беше по-точен, само че не бях награден за това с ръчен часовник, защото в този момент някакъв катър ми тегли такъв як ритник отзад право в мозъка, че полетях над тъмни води и избухнах в пламъци“ (изд. от 1987 г., с. 41). И началото на „Аксис“: „Една ос се завъртя и зае ширината на шосето, протегна се, преобърна се и се преметна върху четирите му платна, а платната изплюяха и се изпънаха – черни и лъскави от дъжда. По протежение на измитите жълти линии се извиха тъмни струйки масло и пламтящо гориво, обточиха водните потоци, забързаха да се съберат в тритисната полусфера, а косият пад на водата ги разби на плъзгави капки“ (с. 9). Причината да четеш единия безспир и да захвърляш втория на третата страница е същата, поради която българските режисьори изгониха публиката от салоните (а после закриха салоните). Ако спазват някои правила, днес и писатели, и режисьори могат да си я върнат. Поне в България.

ВЛАДИМИР ШУМЕЛОВ

Антон Абаджиев, „Аксис“ (полицейски роман), ИК „Кариба“, Варна, 2008.

Неканонично за „Неканоничната българска литература”. Творчески фигури и авторско поведение

Четенето продължава! Не само на „класическите” творби от българската литература. Не само на съвременни автори. Не само на бестселъри. Не само „Голямото четене”. А четенето извън аудиторията и литературните форуми. Четенето извън каноните. Четенето въпреки литературата. Как съвременното литературознание „чете”? Това е един от възможните въпроси, който изниква при осмислянето на сборника „Неканоничната българска литература”, реализиран от преподавателски екип от ЮЗУ „Н. Рилски”, Благоевград и от ВТУ „Св. св. Кирил и Методий”, В. Търново. През 2006 г. Н. Георгиев публикува „Тревожното литературознание” (С., 2006, изд. „Просвета”) – една книга с твърде провокативни идеи. Търсейки своеобразна „опорна” точка в литературата и съвременното литературознание, той намира най-неочаквания отговор – литературата е в липсата на такава опорна точка. Именно в подвижността на представите, във възможността да предполага подвижни гледни точки се основава литературознанието и литературната критика. Това отхвърля търсенето на какъвто и да е литературен канон, поне що се отнася до настоящото „четене”. С какво се намесва сборникът „Неканоничната българска литература” в този диалог?

Сборникът „Неканоничната българска литература” поражда алтернативата – да препрочетем „забравеното старо”, подобно на творбите на М. Георгиев, на П. Ю. Тодоров, на Илия Волен, на К. Константинов, Вл. Полянов, Борис Шивачев, Сл. Красински. И припомня, че между редовете, между „имената от конспекта” стои и друга литература. Сборникът създава възможности. Със студиите върху развоя на литературата след Освобождението и в периода между двете световни войни – „Мемоарите и границите на литературата след Освобождението” на Цв. Раковски, „Развитието на българската детска книга в периода между двете световни войни” на Т. Стоянова и студията за списание „Изкуство и критика” на А. Велкова-Гайдаржиева. Възможността да се погледне от друг ъгъл – мемоарите като граница между възрожденска и нова литература, детската литература като актуален фактор в литературата между двете световни войни, критиката като „поле” на дискусии. Сборникът предполага множественост на гледните точки – да прочетем и „другото”, понякога скрито, а понякога просто забравено. Като „женската” лирика на М. Белчева, Ек. Ненчева, М. Петканова. Като детската литература – В. Паспалева, В. Стоянов. Така критиката сякаш „дописва” литературата.

След необходимия предговор, в който са изяснени целите и задачите, които си поставя колективът, следва статията „Мемоарите и границите на литературата след Освобождението” на Цв. Раковски. В нея са въведени

нови ракурси за прочит на „Новото време” – през призмата на масовото четиво. Така мемоаристичната литература „обогатява с повествователни техники” (с. 48), като едновременно с това „произвежда история”. Това допринася за изясняване на така повсеместното смесване на факт и фикция през 80-те и 90-те години на XIX век.

Някак емблематично звучи „отварянето” на сборника с творчеството на М. Георгиев. Известният с активната си гражданска позиция разказвач е майстор на повествователното „от натура”. По отношение на неговия стил четем: „Всъщност не действието е цел на автора, а образът, селянинът, адвокатът, политическият шайкаджия, т.е. ролята, типът „герой на времето”, съдържащ в себе си идеята за разпада на патриархалния сглоб от ценности и норми.” (с. 52). Похватите, повествователният език, отношението регионално-национално в тематиката прави от М. Георгиев уникален автор за българската литература. И същевременно неканоничен.

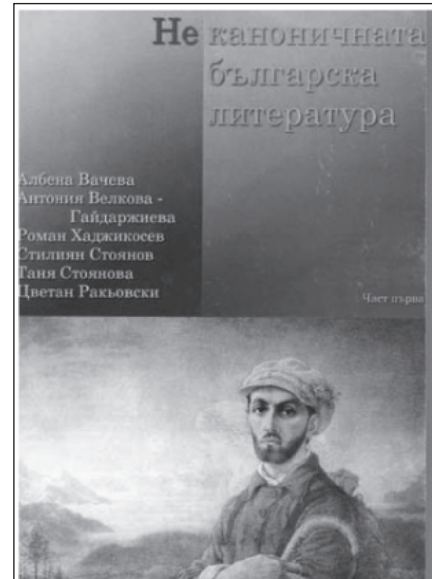
Тази „подвижност” на гледните точки към творческата продукция се пренася на идеологемно ниво във всяка студия от сборника, независимо от авторската личност и от художествената специфика на неговите творби. Подредени хронологично, статиите в сборника не се стремят да произведат нова история на литературата, а да „допълнят, окръглят” нейната физиономия. Затова звучи логично, че първият автор е М. Георгиев – най-последователният (едновременно с Т. Г. Влайков) в търсенето на разказвачески стратегии след каноничния Вазов. Хронологически следва Мара Белчева. Нейният принос в българската литература е отдавна забелязан, но едва сега е въведен в „иерархията”. Едновременно като съпътстваща името-канон П. П. Славеиков, тя е открояна и като творец със самотно творчество. Приносният момент на поетесата е провидян като „една от първите жени, създателки на модерна религиозна поезия” (с. 78). Вписването ѝ като „неканоничен” автор е от гледна точка на женското писане, „което вече не е инициален жест в културата на България” (с. 111) – отбелязано е литературното присъствие и на Екатерина Ненчева и Магда Петканова.

Списъкът продължава с преглед на творчеството на П. Ю. Тодоров. То е „четено” от много поколения. Тук също са отбелязани методологическите „грешки” в тези прочити – неоромантичката мотивация на творбите, отношението му към фолклора, неустановеността на идилията като жанр и нейната експликация в творчеството на П. Ю. Тодоров. Без да носят утилитарност, текстовете в сборника предлагат познание – на обучаващи се, на студенти, дори на завършили. В същото време сборникът обуславя възможността да се погледне от друг ъгъл на литературата – „малките” имена като своеобразно уплътняване облика на българската литература. Сборникът гради физиономия на неканоничната литература като разказва не само литературноисторическото, но

търси жанрови и наджанрови проявления и отношения, естетически и поведенчески модели. Така успява да впише неканоничното в големия слог на българската литература, като изгражда отношения не само вътре в творчеството на един автор, но и връзки с характерните за епохата тежнени, жанровите особености на българската литература, новаторските попадения на авторите.

Всъщност, докато трае прочитът на тези студии, се оформя (съ)мнението, че коментираният творци попадат в групата „неканонични”, защото те съумяват да изведат, но не успяват да разрешат някои жанрови или методологически въпроси – нещо, което днес, според каноните на съвременната литература – е признак за новаторство. За целта на сборника е подбран и маниерът на писане. Не казвам стил, защото сборник от шестима изследователи предполага много или малко някакво разнотипие. Маниерът на писане на статиите предполага единство на композицията – исторически сведения, които втъкават едновременно и биографични, и творчески случаи. Всичко това е открито посредством умелото водене на литературния анализ, неизбежен в такъв своеобразен „литературен преглед”. Един от обикнатите похвати е отбелязване грешките на предходната критика. Следващ момент е препостулиране на творчеството на съответния автор. Трети момент е открояване на самотитността на творбите му. Откриването на проблемите в критическата рефлексия като че ли белязват творците и творбите им с печата „неканонично” също толкова стереотипно, колкото и обявяването на други творци за „канонични”. Не че не липсват и литературни основания. Но се оказва, че най-трудно се преодолява мнението на критиката. Затова образите се транспонират в нови културни условия, където „неканоничната” литература може да възпроизведе жестовост.

В това „смесение” на поетически, разказвачески, жанрови и естетически гласове, авторите (на критическите студии от сборника) не се губят. Литературоцентристкото у Цв. Раковски е някак си „заглушено” от литературноисторическото, точно когато би следвало да го очакваме най-малко, и в същото време постулира литературна истинност, която именно предлага един нов възможен прочит за коментирания творец. Тази своеобразна игра между факт-фикция съпровожда статиите и продуцира целенасочеността на текста. Употребите на литературнокритическия език от А. Вачева за описание на надлитературни рефлексии при рецепцията на женската литература „разказват” самото явление сякаш „отвътре”. Ст. Стоянов пък предпочита ефекта на „разбъркания почерк” – тематично „снаждане” на отделни критически откъси, документални сведения, извънлитературни позовавания като кинематографските образи, което произвежда една цялостна окръглена литературна фигура. Р. Хаджикосев

тръгва от предварително зададения стереотип, за да разбие клишето и да препостулира новооткрития образ. Съвсем логично на мястото на отреченото нефункционално клише се задава нов образ, уплътнен от полемико-публицистичното съчетаване на литературни и биографично-документални факти. Съчетаването на сюжет, документи (спомени, писма) и литературно-публицистични разсъждения правят писането ясно, плавно, уплътняващо образа на твореца. Като залага „заманки” пред читателя, създава интрига и със средствата на плавното изложение на факти постепенно повдига завесата. Също на основата на документа, но в посока информативност върви плавното изложение на Т. Стоянова – и съвсем разбираемо, детската литература е все още „бяло поле” за официалната българска критика. А. Велкова-Гайдаржиева следва хронологията на събитията, но съпоставя явленията с по-късни рефлексии, за да открие конфликтността на изведените съпоставки. Така приложените стилови разногласия – чисто литературоведчески ракурси (Цв. Раковски, А. Велкова-Гайдаржиева), включените критико-публицистични мнения (Ст. Стоянов, Р. Хаджикосев), съпоставянето на литературни образи и техни екранизирани еквиваленти (Ст. Стоянов), съпоставката на политически и литературни факти (Цв. Раковски, А. Вачева, Ст. Стоянов), използването на чисто документални сведения, които говорят литературно (Р. Хаджикосев, Т. Стоянова), което допринася за открояване „несъответствието между българската литература и българската литературна критика”, по сполучливото сравнение на Ст. Стоянов (с. 127) – също задава едно своеобразно неканонично поле. А това значи новаторство. Можем да говорим и за „групиране” на анализирания автори въз основа на признаците мъжко – женско писане, на критически – поетически литературни рефлексии, на „известно” – маргинално реализиране на художествения материал, но и на литература за деца – литература за възрастни. Това разсредоточава подредеността на термин като „канонично”. Ето защо, сборникът е не просто явление, а необходимост в Голямото писане относно канони и периоди.

ЕЛЕНА АЗМАНОВА-РУДАРСКА

Кърджалийство и партизанщина в българската литература*

„Винаги историзирайте“, е прочутият съвет на Фр. Джеймсън и ние сякаш и не правим друго в постоянно разминаване с историцистите си и легалистките илюзии, всъщност в пропусната среща с Реалното. Винаги канонизирайте, докато цинично жертваме разточителното жертвоприношение на канона във фетишистките постлитературни страсти. Сигурно всичко това е част от социална имагинерност, но това не пречи да функционират някакви митични стойности при „епохата на поемите“ от Ботев до Дебелянов. Там нещата относно българското сякаш са били решени без разрешение в опозицията между невъзможно и необходимо. Или поне са приключили и всеки е намерил конкретното си място, забравяйки, че само местата са тези, които заемат места (не е зле да се отбележи, че през 1990 г. по основните булеварди в София бе издигнато нещо като барикади, но зад тях нямаше воюващи „комунари“; това бяха условно обозначени места, където наистина само местата заемаха място). Яворов и съвременниците му са разглеждани и досега предимно откъм утилитарната потребителна стойност на направеното от тях, откъм една трудова теория на стойността в нещо като списък на казионен ширпотреб. Но какво, ако борбата е за универсална разменна стойност, за абсолютна форма на стойността? Тази форма е решението на кризата между потребителна и разменна стойност, и тогава се оказва, че литературният труд е подчинен – на какво друго, освен на жестока класова борба.

Бахтин вижда зад феномена на полифонизма същото скрито проявление на класова борба. Когнитивното картографиране на Фр. Джеймсън е преотбелязване (rebranding) на класовото съзнание и нещо повече. Също и за Рансиер „Мадам Бовари“ е литературният еквивалент на класова борба. Формата на стойността, която свежда всичко до режима на разменна стойност, до пазар, е скритото несъзнавано на буржоазната епоха. Тя е медиумът, през който виждаме нещата, но не и самия него.

Борбата за окупиране на мястото на универсален еквивалент остава скрита, а точно в това е смисълът, че поставеното в това място ще се приеме не толкова за възвишен абсолют, колкото за монопол върху обмена.

Ако наистина всеки получава мястото, което си заслужава, тогава нямаше да има нужда от литературознание или университетски дискурс.

Нямаше да има нужда от общество. Но естествена връзка между потребителна и разменна стойност липсва, същото, което Лакан ще каже за сексуалната връзка. Ако сексуалната връзка съществуваше, светът щеше да бъде ако не райски кът, то поне обществен парк с автоматично сношаващи се кучета. Съответно, нашите естетически вкусове са вяра на кредит, скок на вярата, но винаги под диктата на един обскурантистски предтеча в зависимост от ситуацията (Името-на-Бащата, капиталът, партийната логика).

Прозорливият г-р Кръстев още през 1893 г. пише за „финансовата зависимост и морална подчиненост на българската литература под българската политическа власт“ и произтичащият от това протекционизъм. Автономността на изкуството и държавната репрезентация сякаш могат да бъдат отделени, но всъщност те са две страни на една и съща монета. Абсолютното произведение на

изкуството се среща с абсолютната стока – този труден афоризъм на Адорно означава, че самата автономност на изкуството е обречено свързана с репрезентационната логика на капиталистическата държава и пазара. Протекционизмът ще девалвира в принцип на партийност, в партизанщина. Тези обаче, които сега се различават с руините на соцреализма, дали съзнават, че мултикултуралистките им стратегии и разиграваната мелодрама на гругостта са нов semblant/make-believe като маска на фундаменталния антагонизъм, правещ невъзможно съществуването на общество/сексуална връзка? Цинизмът на постидеологическия свят е идеология в чист вид, както по хегелиански би се изразил Жижек.

Същностният въпрос е за Цялото или поне за някаква „трансцендентална илюзия“ от кантиански тип. Тази претенция сякаш е отпаднала в деконструираната и дисеминирана постмодерна ситуация. Това обаче, което отпада от символния регистър, се завръща отново като Реалното на брутално нахлуване и немотивирани ексцеси.

Конституирането на Цялото изисква метаезик, какъвто липсва. Тук се сблъскваме със следния парадокс. Не съществува нищо извън езика. Дори Реалното е ефект на липсата или на провала на метаезика. Но, от друга страна, езикът никога не може да се построи в затворена тоталност и тогава какъв е смисълът да говорим, че извън него няма нищо?

В налагането една в друга на две липси – липсите на Цяло и на мета-език – се състоят и всички фетишистски церемонии, които можем да отнесем и към една литературна история. Когато един Боян Пенев изрежда българските липси – некултурност, повърхностен реализъм, провинциализъм, религиозен индиферентизъм, липса на естетически вкусове – той е осъществил критика, за която такива като Юлия Кръстева само могат да мечтаят. Само че това не освобождава неговата критика от скрития ѝ фетишистски заряд. Или когато търси пътищата на българската литература в по-широк културологичен обхват, чрез замерване с другите европейски нации-държави, това досадно напомня за днешното постколониално писане.

Д-р Кръстев сякаш е по-прозорлив. Тръгва се от едно празно множество или както сбито се е изразил той: ”У нас няма нищо.” Нищо, освен празното множество на нищото, което, заградено в скоби, ни дава представа за Две преди мечтаното Едно-Цяло. Нищото никога не е изцяло нищо, то е ефект на локализираната в ситуацията празнота, ситуираната празнота на българския симптом. България сякаш е някакъв (пост)колониален гюкян, където се установяват липси и се извършва мениджмънт как това може да бъде поправено. Но именно в това е капиталистическото несъзнавано не само на ситуацията, но и на надграждащия я критически стил при Кръстев и Пенев в нещо като подобие на университетски дискурс (всъщност това е дискурсът на капитализма, останал неразвит от Лакан). Този дискурс сякаш притежава обективното знание S2, което е в състояние да се справи с онова в ситуацията, което я надвишава/липсва, което отказва символизиране и е възвишен обект, правейки нещата постоянно да изглеждат изопачени. В

резултат на това имаме зачеркнат травматичен субект (българските писатели, литературата, самата България). Този субект постоянно ще си припомня своята непълноценност и зависимост от примитивното господарско означаващо S1 (абјест-произходите) като общононо допълнение на учения университетски дискурс. Около травматичната празнота се наслаждат инкарнационните редове на непълноценна субективност – и България, и творците ѝ са непълноценни, с непоправими липси/ексцеси.

Това, което забравя университетският дискурс, са собствението му психотични ограничения, немотивиранието му самочувствие и перверзно сношение с несъзнаваното – защо? Защото перверзният си въобразява, че знае какво липсва в Другия, и знае как да запълни тази липса.

Трябва да се избяга от примитивизмите и нищото, да се постигне автономност. Прескрипциите за тези „линии на бягство“ самите обаче не могат да избегнат фетишисткия си субстанционален пълнеж. Постколониалният гюкян трябва да се зареди с нови стоки, като самото това място на размяна ще им пруде по магически начин и национално своеобразие, унарната черта на Лакан. Точно тези фетишистски прескрипции са уязвимото място на това, което днес наричат Cultural Studies.

И точно тук класово-партийният подход изненадващо показва своето предимство. Автономността на изкуството е най-голямото заблуждение, следващо несъзнаваната логика на формата на стойността, в която капиталът по магически начин се самоостойносттава извън потребителната стойност и абстрактния труд, вложени в стоката, които най-много са временни спирки по пътя/циркулация на самонарастващ капитал.

Именно този меркантилистски фетишизъм е в основата на утопиите за автономно изкуство, което сякаш от само себе си или поради самото себе си ще постигне точката на абсолюта, литературната форма на абсолютна необусловена стойност.

Вазов, Пенчо Славейков, Яворов сякаш са на път да постигнат невъзможното, били са спънати по тоя път или в самите тях се съдържат някакви културни, субстанционалистски липси, които прогресивно ще бъдат отстранени или запълнени от следващите литературни поколения.

Когато четеш Кръстев и Пенев в опита им да въведат в дискурс българската и/или литературна идентичност, няма как да не се сетим, че и в днешно време продължава да се пише за „златното време“ на българската интелигенция. Българското Нещо е дефектно, но вложеният в него културен запас ще е неговото изкупление и спасение.

Това са културалистките илюзии с общононо допълнение зад тях на класово-партийния призрак.

В тези игри на повторение се очертава още по-фундаменталната липса на произведжани различие и новост. Това може да означава само едно. Ние отново и отново сме изправени пред тайната на (пост)колониалния гюкян, който затваря под носа ни и какво друго ни остава в безслицето ни, освен да го наречем канон, догма на канона, която не съществува никъде другаде, освен в мозъците на университетските хора и на една продажна интелигенция.

Казах, че г-р Кръстев е за предпочитане – защо все пак? Когато той инцидентно пише за духа на „горда гражданственост“ при българските писатели поради простия факт, че Фердинанд е бил безразличен към литературата и никога не се е намесвал в нея (през царуването си е наградил само двама писатели – Вазов и някой си Драндар), това е нещо повече от злободневна констатация.

Напрапливата обсебеност при Кръстев от мисълта за отвоюването на морална и материална независимост на българския литератор ще го следва през целия му живот. Той предвижда и модерния феномен на виктимизация, превръщане в жертва, толкова популярен днес, в една повече от показателна прескрипция: „... но още по-горещо трябва да пожелаем самите писатели да имат съзнание за собствено достойнство и сила и да не приписват, за оправдание на своето престъпно бездействие, на днешния политически режим една литературна нетърпимост, по-голяма от оная, която той може би действително притежава. Никой още не е бил обесен от Стамболова за литературна неукротимост; но ако имаше или ако се предвиждаше в скоро бъдеще да бъде обесен – толкоз по-добре щеше да бъде за нас и за нашите потомци.”

Това е написано през 1893 г. в рецензията му „Един портрет на нашето общество“ за малкия очерк на Вазов „Сладкодумен гост на държавната трпеза“.

Ето как българите трябва да преодоляват виктимизиращите ги травми – с един още по-безразсъден акт извън символното покритие, passage à l'acte, а не импонтентно отиграване.

В това е революционизиращият смисъл на повторението като вечен комунистически инвариант на идното ново, в реализирането на онова, което е цяло да бъде. Именно тази обръкваща темпоралност на future anterior е неизкупимото битие на литературата в несекващ месанистичен потенциал, а не в (мулти)културалистките пълнежи, които ни се предлагат.

Няма цивилизовани решения. Литературата е самоубийствен акт. Кръстев дори е по-радикален от днешните, когато в знаменита маргиналия към въпросната рецензия пише:

„Ще ни възразят, че в България няма богата класа и че първата личност, която би се опитала да бъде независима, би се намерила пред неминуемата опасност да бедствува и да гладува. Ний признаваме, че подобно явление, невъзможно в никоя друга държава, у нас е възможно, защото сме лишени от всяко чувство на солидарност и от всякаква способност за деятелно съчувствие. Ако има нещо, което често ни отчайва за бъдещето на българския народ, то е тая негова insociabilité, при която никаква воинственост и никаква храброст не са в състояние да поддържат един народ. Обаче един оставен от всички борец е най-свободен – той е свободен от своя дял и, следователно, свободен всяка минута да умре...”

Макар че тук avant la lettre Кръстев предвижда „кърджалийството“ на Яворов, смисълът на това изказване е лаканиански. Там, където липсват морал и sociabilité, дял, там е свободното пространство на една етика на Реалното, където е възможно да не направим компромис със своето желание.

ЗЛАТОМИР ЗЛАТАНОВ

* Заглавието е редакционно. Статията представлява откъс от подготвената за печат монография „Що значи тая маска: Изследване върху Яворов“.

Награди АСКЕЕР 2009

На 23 май в Театър "Българска армия" се състоя традиционната церемония по връчване на годишните награди АСКЕЕР за най-високи постижения в българското театрално изкуство през изтеклия сезон и за най-добър нов драматургичен текст.

В един от следващите ни броеве очаквайте нашия коментар както на номинациите и наградите, така и на театралния сезон като цяло и тенденциите в него, които те, заедно с наградите "ИКАР" на Съюза на артистите в България и с различните фестивални селекции по един или друг начин проявяват.

Ето и наградите:

За цялостен принос към театралното изкуство – Георги Черкелов

(Наградата е присъдена от Академия „Аскеер“ в състав: *Александра Сърчаджиева, Александър Дойнов, Анастасия Инглизова, Антоанета Добрева – Нети, Бойка Велкова, Боян Папазов, Васил Бинев, Васил Михайлов, доц. д-р Венета Дойчева, доц. Веселин Ранков, Владимир Шишков, Вълчо Камарашев, Георги Къркеланов, Георги Новаков, Добрин Векилов – Дони, Екатерина Стоянова, Иван Ласкин, проф. Илия Добрев, Йоана Буковска, проф. Красимир Спасов, проф. Крикор Азарян, Леонид Йовчев, доц. д-р Марина Райчинова, Меглена Краламбова, Милен Миланов, Мирослав Косев, Митко Тодоров, Наташа Колевска, Ненчо Илчев, Николай Ламбрев, Нина Пашова, Стойко Пеев, Таня Димитрова, Юлиан Рачков*)

ВОДЕЩА МЪЖКА РОЛЯ

Николай Урумов за ролята на Клов в „Краят на играта“ от Самюъл Бекет, постановка Лиля Абаджиева, Театър 199 „Валентин Стойчев“

ВОДЕЩА ЖЕНСКА РОЛЯ

Ирмена Чичикова за ролята на Мариане в „Изкуството да смташ боклука под килима“ от Ингмар Бергман, постановка Десислава Шпатова, Драматичен театър „Константин Величков“ – Пазарджик

ИЗГРЯВАЩА ЗВЕЗДА

Димо Алексиев за ролята на Калигула в „Калигула“ от Албер Камю, постановка Явор Гърдев, Драматичен театър „Стоян Бъчваров“ – Варна

ПОДДЪРЖАЩА МЪЖКА РОЛЯ

Захари Бахаров за ролята на Пип в „Три гъждовни дни“ от Ричард Грийнбърг, постановка Владимир Люцканов, Театър 199 „Валентин Стойчев“

ПОДДЪРЖАЩА ЖЕНСКА РОЛЯ

Станка Калчева за ролята на Джанет Бърмайтър в „Страхотни момчета“ от Дейвид Язбек и Терънс Макноли, постановка Владимир Люцканов, Младежки театър „Николай Бинев“

СЦЕНОГРАФИЯ

Васил Абаджиев за „Краят на играта“ от Самюъл Бекет, постановка Лиля Абаджиева, Театър 199 „Валентин Стойчев“

КОСТЮМОГРАФИЯ

Даниела Олег Ляхова за „ООО – Сънят на Гогол“ по „Невски проспект“, „Иван Фьодорович Шпонка“, „Женимба“, „Записки на лудия“ от Николай Василиевич Гогол, постановка Маргарита Младенова и Иван Добчев, Театрална работилница „Сфумато“

ТЕАТРАЛНА МУЗИКА

Асен Аврамов за „ООО – Сънят на Гогол“ по „Невски проспект“, „Иван Фьодорович Шпонка“, „Женимба“, „Записки на лудия“ от Николай Василиевич Гогол, постановка Маргарита Младенова и Иван Добчев, Театрална работилница „Сфумато“

РЕЖИСУРА

Десислава Шпатова за „Изкуството да смташ боклука под килима“ от Ингмар Бергман, Драматичен театър „Константин Величков“ – Пазарджик и за „Тихи, невидими хора“ от Яна Борисова, Младежки театър „Николай Бинев“

НАЙ-ДОБРО ПРЕДСТАВЛЕНИЕ

„Изкуството да смташ боклука под килима“ от Ингмар Бергман, постановка Десислава Шпатова, Драматичен театър „Константин Величков“ – Пазарджик

(Наградите са присъдени от новоучредено за тазгодишното издание на АСКЕЕР жури за десетте категории в областта на спектакъла в състав: *Александър Дойнов, Асен Шопов, Васил Михайлов, Георги Новаков, Иван Бърнев, Илка Зафорова, Йоана Буковска, проф. д.изк. Камелия Николова, Кирил Дончев, Леонид Йовчев, Мария Каварджикова, Меглена Караламбова, доц. д-р Марина Райчинова, Милен Миланов, Нина Стамова, Розалия Радичкова, Светлана Янчева, Стоян Алексиев и Яна Титова Членове на журито, номинирани в някоя от категориите не гласуват. За тази година това са: проф. Иван Добчев, Владимир Пенев, Снежина Петрова, Асен Аврамов и Малин Кръстева*)

СЪВРЕМЕННА БЪЛГАРСКА ДРАМАТУРГИЯ

Захари Карабашлиев за „Неделя вечер“

(Наградата е присъдена от журито за „Съвременна българска драматургия“ - проф. д-р Богдан Богданов, акад. проф. Вера Мутафчиева, проф. д-р Георги Каприев, доц. д-р Георги Лозанов, проф. д-р Ивайло Знеполски, Федя Филкова, проф. Иван Добчев, Боян Папазов, Георги Господинов, Елин Рахнев, Иван Кулеков, Иван Теофилов, проф. д-р Кирил Топалов, Панчо Панчев, д-р Пламен Дойнов, Рада Москова, Стефан Цанев, доц. Юрий Дачев, Теодора Димова, Яна Добрева, Димитър Чернев, доц. д-р Калина Стефанова, Красимира Филипова, Никола Вангов)

ЧЕСТИТО!

17 Международен театрален фестивал „Варненско лято“

1 – 12 юни 2009

СЕЛЕКЦИОНИРАНИ БЪЛГАРСКИ СПЕКТАКЛИ

Румяна Николова, селекционер:

СПЕКТАКЪЛЪТ - СРЕЩА

Спектакълът е среща на творци с различни професии – автори, режисьори, артисти, художници, музиканти...; с различни възможности и енергии; с различни естетически пристрастия и вкусове. В тези множество срещи се подготвя следващата изключително важна за живота на спектакъла – тази със зрителя. Независимо дали е весела, тъжна, забавна или умозрителна, важно е срещата да провокира, да избавжда зрителя от комфорта/дискомфорта на ежедневието. В този смисъл селекцията откроява онези представления, които са резултат на продуктивни творчески контакти, от една страна, и които имат потенциала да се превърнат в запомнящо се събитие-среща за фестивалния зрител, от друга. Тя няма тематични, художествени или какъвто и да било познат и проверен театрален език, както и към такива, които се опитват да го развият през непознати практики. Фестивалът като цялостно събитие също е място за множество срещи, концентрирани във време и пространство. Желанието ми е чрез селекцията на българските спектакли да „организирам“ няколко вълнуващи преживявания за зрителите на МТФ „Варненско лято“, както и тези спектакли да са адекватно присъстващи в контекста на цялата програма на фестивала. Предложението ми е за максимална отвореност на селекцията с единствен критерий художествено качество и комуникативност, постигнати чрез силен и въздействащ сценичен език.

7 юни 17:00 – 18:45; 20:30 – 22:15 Основна сцена (програма SHOWCASE)

ДТ „Стоян Бъчваров“ – Варна
La Rose Des Vents – Scene Nationale Lille Metropole – Villeneuve D КАЛИГУЛА от Албер Камю
режисьор **Явор Гърдев**

7 юни 19:15 – 20:45; 8 юни 18:00 – 19:30 Сцена „Филиал“ (програма SHOWCASE)
Младежки театър „Николай Бинев“
ТИХИ, НЕВИДИМИ ХОРА от Яна Борисова
авторски спектакъл **Десислава Шпатова**

7 юни 19:15 – 20:20; 8 юни 20:30 – 21:35 Център за съвременно изкуство Г-10
Театрална работилница „Сфумато“ (програма SHOWCASE)
РОДИЛНО ПЕТНО от Николай Коляда
режисьор **Иван Добчев**

8 юни 20:00 – 22:10 Основна сцена
Театрална работилница „Сфумато“
ООО СЪНЯТ НА ГОГОЛ по Н. В. Гогол
авторски спектакъл на **Маргарита Младенова и Иван Добчев**

Литературен вестник 27.05-2.06.2009

9 юни 18:30 – 19:45; 10 юни 20:15 – 21:30 Основна сцена
Театър „Българска армия“
КОЛЕКЦИЯТА от Харолд Пинтър
режисьор **Крикор Азарян**

9 юни 20:00 – 21:40; 10 юни 18:00 – 19:40 Куклен театър
Театър 199
КРАЯТ НА ИГРАТА от Самюъл Бекет
режисьор **Лиля Абаджиева**

11 юни 20:30 – 22:00; 12 юни 20:00 – 21:30 Основна сцена
Театър „Българска армия“
ОДИСЕИ ПЪТУВА по „Одисей“ от Омир
авторски спектакъл на **Стефан Москов**

ПРОГРАМА SHOWCASE
в партньорство с Арт Офис

5 юни 17:00 – 18:15 Куклен театър
Пърформанс Лаб София
в партньорство с **Театър на Голия Охлюв и Театрална работилница „Сфумато“**
ЗАМЛЪКВАНЕ по мотиви от филма „Персона“ на Ингмар Бергман
режисьор **Елена Панайотова**

5 юни 18:45 – 19:45 Художествена галерия
TART Produktion – Штутгарт, Германия
FUCK YOU Eu.ro.Pa! от Николема Есиенку
режисьор **Йохана Нидермюлер** (Германия)
моноспектакъл на **Снежина Петрова**
със съдействието на „Червената къща“ - София, театър „Рампа“ Штутгарт и Национален театър Люксембург (TNL).

6 юни 17:00 – 18:00 Художествена галерия
Kinesthetic Project
25.03.

хореография **Виолета Витанова и Станислав Генадиев**
DUCTUS
идея **Мирослав Йорданов**
хореография **Станислав Генадиев**

7 юни 21:15 – 22:15 Художествена галерия
Сдружение „По действителен случай“
ПЕПЕРУДИТЕ СА ВСЪЩНОСТ ИЗТРЕБИТЕЛИ
по текстове на **ghostdog**
спектакъл на **Ирина Дочева, Александър Даниел (барабан)**

ЧУЖДЕСТРАННИ СПЕКТАКЛИ

1 юни 18:00 – 19:00 Художествена галерия
Один театър – Холстебю, Дания
СОА по разказа **Писмо до вятъра** от епистолярния роман на **Антонио Табуки Става късно, все по-късно**
адаптация и режисура **Еуженио Барба**

3 юни 19:00:21:10 ДСТ „Алеко Константинов“ - София
4 юни 19:30 – 21:40 ДТ „Ст. Бъчваров“ – Варна, Сцена „Филиал“
Steven Berkoff's East Productions – Лондон, Обединено кралство
ЗАДЕИТЕ НА ШЕКСПИР
моноспектакъл на **Стивън Бъркоф**

6 юни 19:00 – 22:30 ДТ „Ст. Бъчваров“ – Варна, Сцена «Филиал»
9 юни 19:00 – 22:30 Театър „София“
ОКТ/ Градски театър – Вилюс, Литва
РОМЕО И ЖУЛИЕТА от Уилям Шекспир
режисьор **Оскарас Коршуновас**
копродукция с Фестивал Авиньон, Хебел Театър, Асоциация ТЕОРЕМ, Фестивал New Haven – САЩ.

9 юни 20:15 – 21:30 Сцена „Филиал“
Драматичен театър – Скопие, Македония
ЖЕНАТА КАТО БОЙНО ПОЛЕ от Матей Висниек
режисьор **Владлен Александров**

12 юни 19:30 – 20:50 ДТ „Ст. Бъчваров“ – Варна, Сцена „Филиал“
14 юни 19:00 – 20:20 НТ „Иван Вазов“
Дойчес театър – Берлин, Германия
ДНЕВНИКЪТ НА ЕДИН ЛУД от Н.В. Гогол
режисьор **Хана Рудолф**
моноспектакъл на **Самуел Финци**

И още: специално поканени спектакли, изложби, кръгла маса с международно участие „ГЛОБАЛНАТА КРИЗА И ИЗКУСТВАТА. ВЪЗМОЖНИ РЕШЕНИЯ“, студентски спектакли, международни уъркшопове, представяне на книгата на издателство „Импулс“ «Невена и сатурата», сценографски проекти ...

„Идалго“, непубликуван разказ на Димитър Димов

от стр. 1

портокалите, бананите, за да разберете до каква степен бях замаян! Но като че ли още съм замаян и просто не мога да нахвърлям впечатленията си върху хартията. Като казвам всичко това, разбира се не забравям, че всъщност съм дошъл тук, да специализирам в института Рамон и Кахал, където ме приеха много добре.²

В продължение на тринадесет месеца Димов съчетава научна работа с писателска дейност, но липсата на препарати постоянно пречи работата му да протече съобразно изискваната от сложността на опитите редовност и прецизност:

За да се импрегнира ако иска, трябва да се работи с абсолютно чист алкохол „Merk“, от който лабораторията разполага само с два литра до края на войната. Германците вече не го доставяли. Не може да се намери също така и пиридин, необходим за редица фиксатори и някои други неща. Доколкото ги има, Don Julian ги пази с пълно право за своите научни работи (...) Всичко това ме тормози много, и то до такава степен, че просто разваля удоволствието ми от всички останали и много приятни неща в Испания.

Тук има четири висши ветеринарни училища, персоналът на три от които не се занимава с никаква научна работа. В Мадридското училище патология и нормална хистология се преподават от един и същ професор.³ На 19 август 1944 г. в писмото си до проф. Москов Димов пише:

Уважаемий Господин Професоре, (...)

Горещината тук е ужасна, непоносима. От два месеца вече никой не работи в института и лабораториите за закълбени. (...) Вечер се опитвам да пиша, полугол до пояс, но щом седна на масата, изпотпявам се веднага от топлината на лампата. (...)

Въпреки всичко това Испания е прекрасна и ако е рекъл Господ, ще пиша много за нея. (...)

В началото на идущия месец смятам да направя едно пътуване из Андалузия – ако до тогава не се превърна в мумия.⁴

Въпреки утежненото състояние, в което е изпаднал институтът „Кахал“, на Димов, съсредоточен и методичен във всяко начинание, не му подхожда да оставя неосъществени планове си. В края на командировката си оставя за печат статията „Принос към микроглията на малкия мозък у агнето“, публикувана на испански език в Трудобе на института „Кахал“ за биологични изследвания⁵, която ще му послужи две години по-късно за хабилиране като доцент и донася в България многобройни записки с наблюдения от експерименти и мостри от най-новите препарати за неврохистологията, послужили по-късно за обучението на много негови студенти.

Но да насочим вниманието си към Димов като писател. Нека да видим в какъв се състои според него пряката зависимост на писателското дело от научните познания, взаимното допълване между литературата и науката:

(...) науката и изкуството представляват начини за отразяването на две различни страни на една и съща действителност и че един научен работник, който е едновременно и писател, трябва да счита тия начини не само за съвместими, но и за взаимно допълващи се.⁶

Не представлява новост твърдението, че от литературно гледище престоят в Испания се оказва особено плодотворен за перото на Димитър Димов. Писателските му интереси са стимулирани от историята, културата, хората и въобще екзотиката, която излъчва иберийската страна. Испанският приятел на Димов Хуан Едуардо Сунига⁷ и испанистът Тодор Нейков⁸, който по това време работи в българската легация в Мадрид, си спомнят, че Димов е купувал и четял предимно класиците на испанския „златен век“ Сервантес, Лопе де Вега, Калдерон де ла Барка, Тирсо де Молана, Кеbedo, Гонзора, а от съвременните автори са привлекли интереса му Унамуно, Ортега и Гасет, Бласко Ибаньес, Перес Галдос, Пио Бароха, Валие Инклан и Гарсия Лорка. Придобитата огромна и разностранна ерудиция безспорно е напоила страниците на произведенията на Димов с испанска тематика. Това са романът „Осъдени души“ (1945), пътеписите „Януарска пролет“ (1946), „Сан Себастиан“ (1946), „Кастилска зима“ (1946) и „Куха Испания“ (1946), статиите „Защо се биха за испанската република?“ (1946) и „Животът на Гримау в опасност“ (1963), разказът „Задушна нощ в Севила“ (1949), драмата „Почивка в Арко Ирис“ и незавършеното и непубликувано досега в България произведение „Идалго“, чийто ръкопис се пази в архива на къщата музей „Димитър Димов“ в София с инв. № 3870 от основния фонд на Националния литературен музей.

По-долу поместваме текста на произведението, който представлява първата реконструкция на ръкописа. Оригиналът е написан с молив върху 14 бели листа, някои от които изписани от двете страни. Размерът на листовите е 17x21 см с типичния за Димов силно наклонен наляво почерк, с много корекции и допълнения. Трудно е да определим със сигурност какъв е щял да бъде жанрът на завършеното произведение, но текстът ни

предразполага да смятаме, че замисълът е бил насочен, съдейки по обширните начални картини, към подготвянето на дълъг разказ или дори роман.

За пръв път произведението е споменато от Екатерина Иванова⁹, уредник на все още затворената за посещения къща музей „Димитър Димов“ в столицата, която дълги години най-внимателно описва и усърдно подрежда архива на писателя. Тя открива ръкописа през 1979 г. и стига до заключението, че съществува „очевидна връзка във времето“¹⁰ между „Идалго“ и „Роман без заглавие“, защото е използвана „същата хартия, същият правопис, същият начин на работа, едно и също място на съхранение“ и поради тези показатели го вписва в периода от началото на 1939 до началото на 1943 година. Независимо от това, че споделям голяма част от мненията на Екатерина Иванова и дълбоко ценя колосалния труд, посветен на архива на Димов, бих искала да изкажа своето мнение по въпроса за хронологичната принадлежност на „Идалго“.

Колкото и кратко да е произведението, то съдържа достатъчно ключови показатели, които ни довеждат до мисълта, че е писано или по време на престоя в Испания, или веднага след завръщането на писателя в България. Второто предположение е по-малко вероятно, ако съдим по самите показания на Димов в едно писмо до проф. Москов, датирано 23 април 1944 и изпратено от Дупница:

(...) Сега почнах да пиша впечатленията си от Испания, а освен това и един разказ, на който героите са един контрабандист на наркотични вещества, една смахната англичанка и едно испанско кюре. Разказът обещава да излезе удивително глупав. Това е, защото по настоящем се намирам тъй да се каже в идейна безгътица.¹¹ (...)

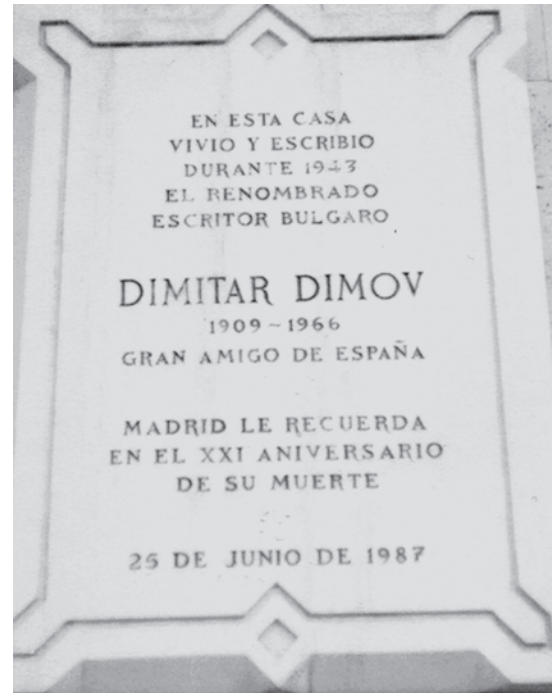
От това писмо научаваме, че романът „Осъдени души“ в своя зародиш е бил замислен като разказ, и че Димов вече работи над пътеписните бележки. Но само месец по-късно, на 27 май, писателят е мобилизиран в източното Беломорие и по съветения на Васил Г. Васев¹², с когото са в една стая, именно тогава Димов работи над един побозат сюжет, преобразил в роман един „глупав“ разказ. Тези сложни обстоятелства свидетелстват, че голяма част от времето след завръщането си от Испания Димов използва предимно за работа над „Осъдени души“ и четирите пътеписа, които излизат от печат малко след появата на романа, а по време на мобилизационното назначение Димов едва ли е бил в състояние да отдели време и за още едно литературно начинание.

Затова е логично да се мисли, че „Идалго“ е написан в Испания. Немаловажни са и две други свидетелства. Димов споменава името на мадридската улица „Браво Мурильо“, където самият той живее през последните месеци на престоя си в Испания. Също така изброява няколко марки хубав испански коняк, които не е нормално да се познават, ако преди това не си бил в Испания.

Хронопътът на произведението е максимално ограничен - действието се развива в заседателната зала на Кралската фармацевтична академия и сюжетът хронологически се вмества в рамките на една сутрин. Димов е учен и изследовател и въпреки това пронизира, дори на места осмива академията, служейки си с остър сарказъм. Може би това негативно настроение се дължи на притеснеността, която той изживява в института „Кахал“ и на рахитичната научна работа, водена в испанските висши ветеринарни училища. Иначе не е обяснимо така да осмива една престижна днес институция, сродна с хистологичния институт „Кахал“.

Атмосферата на произведението е почти осезаема. В залата, където се провежда тържественото заседание, дейността е толкова скучна, че почти никой от присъстващите не обръща внимание на монотонно-присъственото изложение на професора, дошъл от Лисабон. Домакините, остарели академици, облечени в смешни групи, символизират овехтелите разпадащи се мухлясали фасади на испанския традиционализъм. През отворените прозорци на залата щедро нахлуват вълни от въздух с уханье на жасмин, сякаш долавяме багрите на онова пролетно утро, обезпоявано на моменти само от тракането на преминаващи трамваи. Микрокосмосът на „Идалго“ представлява ярък пример за отчасти закостенялата социална и историческа реалност на Испания, вкоренена в миналото, която не ѝ позволява да се развива.

Но какво всъщност е един идалго? Просто един испански благородник? Терминът наистина е синоним на благородник, но съдържа в семантиката си множество смислови оттенъци. В повечето случаи идалгоците не притежават никаква благородна титла, а просто са наследници на знатен род, една брънка от ръждясалата верига на високопоставена фамилия. Самото название произлиза от испанското hidalgo-fidalgo-hijodalgo означаващо син на... През XVI век по времето на т.нар. испански „златен век“ се ражда жанрът на пикаресковия роман, който пародира идеализираните истории, епопеи и рицарски подвизи. Именно идалгоците са едни от

В този дом живя и твори през 1943 г. именитият български писател

ДИМИТЪР ДИМОВ
1909-1966
голям приятел на Испания

Мадрид го възпоменава на XXI юбилей от неговата смърт 25 юни 1987 г.

главните герои в тях. Най-знаменитият идалго е любимият на Димов герой от романа „Дон Кихот де ла Манча“. Сервантесовият идалго обаче, за разлика от Димовите идалговци, е готов за саможертва в името на доброто, защото той приема заобикалящия го свят с очите на сърцето си. Роден във време, лишено от всякаква перспектива, Дон Кихот със своя безумен „разум“ извървява дълъг и мъчителен път, за да открие собственото си „аз“, и жадува, яхнал своята кранта, да пребори бездушието, да изобличи и навдвие злото и неправдата, за да прозре, в края на дните си, че всъщност всичко е било една невъзможна илюзия.

Напълно противоположни са героите идалговци, които задвижват фабулата в „Идалго“, знаменитите учени дон Турибио де Бехар, секретар на Академията и придворен аптекар на Алфонс XIII, и дон Амброзио Саласар, придворен лекар на Алфонс XII. Това са морално дезрадиращи персони, представители на мухлясалия испански традиционализъм, наследници на фанатичния Филип II, довел страната си до състояние на банкрут, хора, които паразитират за сметка на народа. Действието се развива в следвоенна Испания, в първите години на франкизма, след като пада Републиката и на власт е авторитарното правителство на Франсиско Франко Баамонде. Димов характеризира своите герои чрез техните думи, жестове и мисли, спира се на лукса и вещите, с които са заобикалени, за да подчертае в противовес суровата им нищета, житейската им скука и еснафското им самодоволение. Находчиво разкрива тяхната социална принадлежност, като я допълва с обилна семантика от исторически и културен характер. Последните редове на незавършения „Идалго“ представляват диалог между дъщерята на дон Турибио Асунсион и един чужденец. Посредством думите на Асунсион звучи несъгласието на Димов със стереотипните образи на Испания, които ни представят деформирани идеи за една страна, обладана от рицари, разбойници, тореадори, андалузки циганки и фламенко. В произведението си с испанска тематика Димов търси другата Испания:

Има две Испании. Едната е голяма и велика, защото живее от векове и представлява самият испански народ. От нея се родиха Колумб, Сервантес, Веласкес, Гойя, Кахал. (...) Това е Испания на свободната мисъл, на скромността, труда, човешката и пламенното сърдечие. (...)¹³

На тази тема се спира и Хуан Едуардо Сунига, първо в статията си „Онзи Мадрид на осъдени души“, публикувана в списание „Септември“ през 1976¹⁴; и по-късно в доклада си на конференцията „Испанските теми в творчеството на Димитър Димов“, произнесен на Испанско-българската студентска среща, проведена в мадридския Автономен университет през април 1981 г. В списание „Септември“ четем:

Наблюдателността е качество твърде

на стр. 10

Литературен вестник 27.05-2.06.2009

9

„Идалго”, непубликуван разказ...

от стр. 9

съществено за писателя, но Димов – аз отбелязвам това с голямо удовлетворение – е успял да долови покрай натрапващите се на погледа титични неща и други, много по-изпльзващи се, които малцина посетители на нашата страна успяват да открият. Той гоиде в Испания, която за него тогава не е била по всяка вероятност повече от – позволете ми да цитирам думите на Вапцаров – „Една загубена страна на рицари и на плата”, и видя не една Испания, каквато се представя в туристическите реклами, а един народ, разкъсан от вътрешни противоречия, пъшкащ под бремето на изостаналостта си и търсец истински пътища, за да излезе от нея; една общност от много различни народности, макар и живеещи в граници на една държава (...) В различни пасажи на „Осъдени души” се разкрива съвсем ясно, че Димов е успял да открие Испания зад фасадата на една модерна столица, каквато беше вече Мадрид по време на неговия престой. На студентската Испанско-българска среща в Мадрид Сунига подчертава: Оползотвори пълноценно годината, прекарана тук и научи много повече за испанския живот, отколкото е нормално за чужденците, които ни посещават. (...) Сред всичките ми приятелства от онези години и годините след това Димов запази изключително място в моите спомени, бистри са все още мненията му, думите му, физическата му външност, от която никога няма да забравя ироничната усмивка и очите, в които проблясваше разсъдъчната му интелигентност. Димов не разкриваше лесно кой е в действителност, не искаше да се излага на показ, че всъщност го обладава могъщият дух на литературното творчество, и че изследователският му менталитет има една затворена врата, която води към света на въображението, но преди всичко той беше писател благодарение на житейския си подход, на аналитичния си дух, на сложността на мисълта си. (...) Четейки „Осъдени души”, се разкриват широките познания на Димов за испанския народ, за обичаите и социалния бит, за идиосинкразия и изкуство, за икономически противоречия и прекрасни пейзажи; той успя да схване, едновременно с видимите и характерни аспекти,

други, по-съществени и трудни за долавяне. Много са чужденците, посетили Испания в периода от 1936 до 1939 г., но той има предимството да се озове там по време на една по-тотализираща епоха, която допринесе за неумоверния заряд от внушения и размисли. (...)15 Няколко години по-късно, на 24 октомври 1991 г. Висенте Серано Томе, действителен член на Кралската академия на ветеринарните науки, споменава Димов в доклада си на конференцията „Ветеринари романисти и поети”:
(...) не можем да не споменем още един ветеринар и романист, който истински обикна Испания, Димитър Тодоров Димов. (...) Преподавател във Факултета по ветеринарна медицина в столицата на България, специализира в Испания през 1943 г., благодарение на стипендия, работейки в института „Рамон и Кахал” заедно с последния от големите последователи на нашия знаменит хистолог професор Санс Ибанес и от този момент пламенно обикна Испания. (...) Ако някой почивен ден, дори водени от любопитство, отидете до Площада на Лоялността, на номер 2, където е живял Димов по време на престоя си, може да прочетете мемориалната плоча, поставена на фасадата от кметството на Мадрид в негова чест на 25 юни 1987 г. по повод на 21-ия юбилей от кончината на този „голям привърженик на Испания”. (...) През август 1990 г. г-н Посланикът на България в Испания Иван Недев публикува във вестника „АВС” една обширна статия, озаглавена „Двете ръце на Европа”, за историята и дипломатическите отношения между Испания и България, където посвещава вълнуващ параграф на Димитър Димов.16 По време на тържественото откриване на юбилейната плоча, посветена на Димитър Димов, намираща се на Площада на Лоялността, в самия център на Мадрид, неговият испански приятел Хуан Едуардо Сунига му посвещава следните вълнуващи думи: От топлото приятелство, което ме свързва с Димитър Димов, винаги ще помня неговата сърдечност, неговото чувство за хумор и обичта, с която, по време на дългите ни разходки, той оглеждаше хиляди детайли от ежедневието, които навярно считааше за ценни. (...) Сменя

да мисля, че голямото творческо приключение на Димитър Димов беше пътуването му до нашата страна, която го обогати с необикновени преживявания. Винаги мисля да се завърне и това негово непостигнато желание отчасти се изкупува днес, като се поставя името му на тази плоча, с която кметството на Мадрид иска да почетете и да запомни един знаменит български писател, посетил столицата, за когото се знае, че дори в мига преди неочакваната му смърт е говорел пламенно за Испания и за Мадрид.17

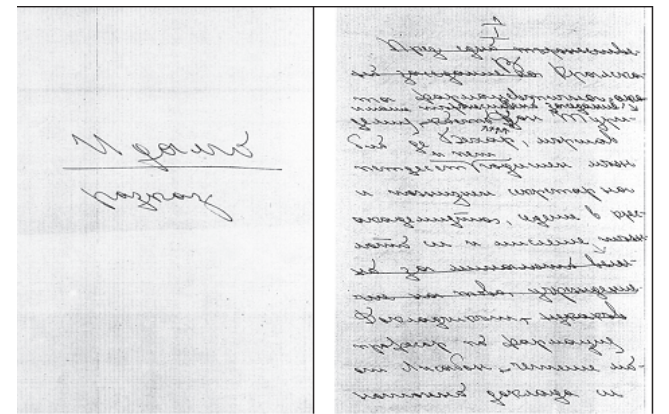
ДИЛЯНА ИВАНОВА КОВАЧЕВА
Гранадски университет, Испания

- 1 Константинова, Е.; Иванова-Гергинова, М. *Случаят Димитър Димов, Литературни разследвания*, София, 2003, стр. 211.
- 2 Иванова, Е. *Димитър Димов. Автор, време и герои*, София, 1985, стр. 60-61.
- 3 Сф. Иванова, *Димитър Димов. Автор, време и герои, ор. cit.*, стр. 61.
- 4 *Ibid.*, стр. 64-65.
- 5 На испански: „Contribución al estudio de la microglia del cerebelo del cordero”, Trabajos del Instituto Cajal de investigaciones biológicas, tomo XXXIV, 1944; публикация на български в: *Годишник на Ветеринарномедицинския факултет*, т. XXI, 1944/1945 г.
- 6 Иванова, Е., *Димитър Димов, София, 1983, стр. 62.*
- 7 Сунига, Х. Е., „Димитър Димов в Мадрид”. - *Народна култура*, 22/1962, стр. 4.
- 8 Нейков, Т., „Срещи с Димитър Димов в Испания”. - *Народна култура*, 28/1972, стр. 7.
- 9 Сф. Иванова. *Димитър Димов. Автор, време и герои, ор. cit.*, стр. 45-47.
- 10 *Ibid.*, стр. 45.
- 11 Иванова, Е., „Нови документи за романа „Осъдени души” и неговия автор”. - *Пламяк*, 2, 1981, стр. 152.
- 12 Иванова, Е. *Страници от живота и творческия път на Димитър Димов*, София, 1981, стр.165-166.
- 13 Димов, Д., *Съчинения в пет тома*, Т. 5, София 1975, стр. 334.
- 14 Сунига, Х. Е., „Онзи Мадрид на „осъдени души”. – *Септември*, 10/1976, стр. 209-218, 210.
- 15 Личен архив.
- 16 V. Serrano Tomé, V., „Veterinarios novelistas y poetas”, *Actas de la Real Academia de Ciencias Veterinarias*, vol. IV, 1991-1995 (пълният текст е публикуван в: <http://www.raeve.es/actividades/historia-veterinaria/1991-10-24VicenteSerranoTome.htm>).
- 17 Личен архив.

Идалго

В Кралската фармацевтична академия имаше тържествено заседание: провъзгласяваха почетен доктор. Дон Турибио де Бехар, мършав петдесет и пет годишен мъж и пожизнен секретар на академията, седеше в креслото си и мислеше за аперитива, в който щеше да се отбие след заседанието. Рано сутринта той бе получил заплатата си, а когато един почетен мъж получи заплатата си, може да се почерпи с няколко чаши коняк и порция варени омары. Докладчикът – професор по фармация от Лисабон – четеше монотонно доклада си на изкривен испански език, като оमेкопяваше и удряваше приспивно сричките му. През отворените прозорци лъхаше задухата на горещото утро и благоухание на ясмину, а от време на време по широката улица преминаваше шумно трамвай и заглушаваше гласа на професора. Академиците, със зелени фракове и позлатени шпаги, дремеха в креслата си. Те приличаха на предмети, изнесени от някой музей и поставени на показ за кратковременно развлечение на публиката. Дрямката и пълната им неподвижност в креслата засилваше още повече впечатлението, че това са живописно облечени кукли, а не хора. Ала тъкмо в този момент стана нещо човешко, което се случваше през всички заседания на академията: главата на престарелия деведесетгодишен академик дон Амброзио Саласар клюмна внезапно и от гърлото му се разнесе звучно и равномерно хъркане. Инцидентът предизвика задушен и весел кихот между студентите по фармация, заели галерията на залаата. Дон Турибио погледна многозначително декана на Фармацевтичния факултет, който седеше на първия ред сред публиката в партера. Деканът се обърна строго назад и смехът на студентите утихна веднага. Дон Турибио продължи да мисли за аперитива, в който щеше да се отбие на път за къщи. От кой коняк да си поръча? От „Миленарио” или от „Карлос кинто”? И двата са хубави, дявол да го вземе, но скъпички!... А като изпиеш от тях по една чашка, обикновеният коняк ти се струва денатуриран спирт!... Ех, времена!... Дон Турибио въздъхна горчиво. Той бе идалго от Бехар, потомък на дребен род и бивш

придворен аптекар на покойния Алфонс XIII – господ да успокои душата му. Когато негово величество благоволяваше да заболее от запек, дон Турибио му приготвяваше благоговейно очистително, чието действие по традиция от незапомнени времена бе дължен да опитва първо върху себе си. Дворцовата служба, произходът и благочестието осигуриха на дон Турибио кресло в академията и право да представлява испанската фармацевтична наука по всички международни конгреси. Блестящото положение му помогна да се ожени за доня Кармен, четиринадесета гъщеря на едно благородно и плодовито семейство от Кордова. Доня Кармен му роди две деца – Хуан и Асунсион, които бяха кръстени от маршала на двора. Изабощ дон Турибио преуспяваше във всичко. Но настъпиха лоши, революционни години, през които монархията и дворът бяха пометени. Републиканците разрушиха благополучието му, но от уважение към науката не посмяха да посезнат върху академичната му титла. После гоидоха гражданската война и обсадата на Мадрид, за които дон Турибио си спомняше с ужас не толкова поради лишенията и възможността да бъде убит, колкото поради поведението на гъщеря си Асунсион. Асунсион се сгоди – какъв срам и позор бе това, – за един комисар от републиканската армия. Но благодарение на Бога гоиде победата, годеникът на Асунсион бе убит, всичко се забрави и времето излекува обидата. Сега дон Турибио беше беден като църковна мишка, живуркаше под наем със семейството си на седмия етаж в една къща на улица Браво Мурильо и с полудневна работа в една третостепенна аптека допълваше малката си почетна заплата на академик. Професорът от Лисабон, акомпаниран от хъркането на дон Амброзио, свърши най-последно доклада си и както бе редно за човек, който щеше да получи след малко титлата на почетен доктор, отправи горещ призив за културни връзки между испанските и португалски фармацевти. Той не бе голословен в призива и с нарастващо вълнение съобщи за решението на колегите си да свикат в Лисабон конгрес на иберийските аптекари, на който – тук професорът повиши патетично гласа си – има честта да покани знаменитите учени дон Амброзио Саласар и дон Турибио де Бехар. Да се каже, че дон Амброзио Саласар, придворен лекар на Алфонс XII, и дон Турибио де Бехар, придворен аптекар на Алфонс XIII, са знаменити учени, беше все едно да се

Ръкопис на „Идалго”, инв. № 3870 на осн. музеен фонд, Къща музей „Димитър Димов”, София

твърди, че Филип II или Торкемада са еретици, въпреки това публиката изръкопляска бурно. Тя се състоеше от млади хора, които имаха чувство за хумор. Деведесетгодишният Амброзио се събуди от ръкопляскането и почна да мига учудено като дете, което изтръгват от сладък сън. Понеже и слухът му не беше в ред, той пъхна в ухото си една сребърна фуния и наведе глава към съседа си. – Поканен си на конгреса в Лисабон – извика съседът му през фунията. – Тъй ли?... – рече дон Амброзио и върху лицето му се разля щастлива усмивка. – Ами на чии разноски? – На техни, разбира се!... – Карамба!... Разговорът през фунията предизвика нов възторг у публиката. В галерията, между студентите, седяха Асунсион и един чужденец. – Ето, виждате ли!... - рече Асунсион на чужденеца, когато заседанието свърши. – Това е нашият традиционализъм!... Целият свят ни се смее, а ние се гордеем с глупостта си и групите си!... – Но всичко това е тъй забавно и мило! ... – учтиво отвърна чужденецът. – А на мен ми се плаче – въздъхна Асунсион.

Европейският съюз и предизвикателствата пред творците на художествена култура

Продължение от бр. 18

На 11 май т.г. сградата на „Аксаков“ 16, която години наред българските творци наричаха признателно „министерство на културата“, отново стана средище на един страстен форум относно предизвикателствата, пред които ни изправя членството ни в Европейския съюз, но този път в областта на културата. Събитието беше посветено на 9 май – Денят на Европа.

Александър Шурбанов: Аз слушах Светлозар Игов с внимание и интерес и мисля, че има нещо много важно в това заостряне на тази истина – разбира се, тя може да се контрира винаги. Но като си мисля за цялата европейска литература, тя наистина е неделима в ранните си периоди – госта по-неделима, отколкото сега като че ли. И наистина Гьотевиант призив за световна литература е осъществен госта преди Гьоте. И ние днес в България като че ли сме изправени пред една, както обикновено в нашата култура и история, пред една такава биполярност: от една страна, се мъчим да бъдем европейци като всички останали – от друга страна, ни е страх като че ли, че ще изгубим нещо свое, което е неповторимо и което като че ли ще се претопи в това общото. Но както и Светльо каза – това общото ние го имаме още отначало като културни влияния поне – даже ако не се връщаме толкова назад до девети век; поне във Възраждането ни ние започваме под силните влияния на европейски течения. И наистина нашата интелигенция твори в емиграция. Аз си мисля, че днеска, когато емиграцията на българската младеж е толкова масова, това движение едва ли ще бъде еднопосочно. То ще бъде на приливи и отливи вероятно. И се чудя какво ще донесе на българското съзнание това движение на младите хора – дали то няма да ни приобщи към това голямо семейство, към което и се стремим, и се страхуваме непрекъснато от него – по един много естествен и плавен начин. Дали това не става дори в момента. Ние имаме вече и млади писатели в чужбина, които пишат повече на чужди езици като че ли, но пишат въз основа на българския опит. И техните книги се четат от чужда читателска публика, преди да бъдат прочетени от българската. Какво става с българската литература – дали тя не започва да се разтваря, и дали отчитаме всички тези нейни движения. Пак както Светльо каза, аз не виждам никакви връзки с политическите структури от един или друг вид – дали ще има Европейски съюз, или няма да има – по-скоро голямата промяна стана с отварянето на Изтока и запада един към друг, с рухването на Берлинската стена – оттам тръгнаха нещата като че ли. А как ще се институционализират те и до каква степен ще стане това централизиране – литературите мисля, че не се влияват много от тези проблеми. По-скоро някакъв естествен процес на проникване, на взаимно проникване върви, който е по-силен, отколкото преди, и по-истински ми се струва. Преди имаше културно проникване, културни взаимоотношения, но те бяха непрекъснато наблюдавани – строго, внимателно – и ръководени. Сега нещата стават сякаш повече от само себе си. И аз си мисля, че това развитие ще доведе рано или късно до големи промени и в нашата литература, която се твори тука – не че те вече не се случват. Дано влиянията не останат външни главно. Дано да има някакво проникване във вътрешни структури на нашето писане, на нашето творчество. И Катя, и Николай Кънчев, и редица автори, които у нас се представят толкова успешно и последователно са автори на европейско равнище. Те са автори, които европейският читател с удоволствие и с интерес чете – и получава някаква представа за българина като част от това семейство, слава богу. Защото ние вътрешно като че ли още не сме убедени, че това е така. Ние повече приказваме за това, отколкото го мислим и го чувстваме. Но много ми се ще да вярвам, че нещата ще вървят напред, както са ги мислили и нашите възрожденци. Защото каква по-голяма идея е имало в нашето Възраждане освен това да бъдем в това европейско семейство. И те са имали страховете обаче.

САТИРИКОН. Полски културен институт

Румен Дечев, изд. „Кама“: Мисля, че проблемът за отношението универсално – национално е основополагащ, но ми се струва, че неговата интерпретация и неговото решение не може да минава през зачеркване на националното и възприемане на някакви универсални форми. С този пример, който се даде за миналото, за зараждането на българската литература, той е много добре интерпретиран от Петър Мутафчиев, който посочва, че всъщност се копират едни безсъдържателни образци и че българската литература през този период е лишена от вътрешен творчески импулс, защото тя не е пречупена през съпреживяване на собствено националните проблеми. Тя остава в една такава форма чужда до голяма степен на обществото. И аз мисля, че това взаимодействие – бих го нарекъл с една изтъркана Хегелова фраза, известна в миналото – диалектично – преминава през пречупването на определени тенденции, форми и достижения от световната и универсална култура, не бих казал точно универсална – може би световна е по-добре, защото световната култура съдържа едно безкрайно богатство от национални постижения, които може въобще да не са универсални по своето значение, да кажем един Хайтов, неговите „Диви разкази“. Аз мисля, че той е част от световната култура, неговата сила е именно в това, че той е изключително самобитен, защото творческият процес преминава през тясно националния процес – този исторически и социален процес, който вълнува човека. Всъщност изкуството, ако не може да развълнува, губи изобщо своя смисъл. И затова сега, когато се поставя темата за българската култура и Европейския съюз, на мен ми се струва, че има една тенденция за налагане на щампи, една чисто идеологизаторска тенденция, която ни налага норми, ценности, образци и някак си трябва да ги възприемем. Това възприемане и това позиране, бих казал, много често с тях прави самият творчески художествен процес безсъдържателен – той е чужд, той е скучен, в него няма проблема на обществото, няма я емоцията. Има повече позата, има снобизма. Това е голям проблем, струва ми се.

Силвия Чолева: Аз само ще дам някакъв частен пример, но от него могат да се направят изводи за това как нашата литература в момента присъства – и присъства ли изобщо тя на европейската сцена. Примерите са от разни мои пътувания на различни фестивали на поезията, каквито ние в България все още нямаме. Това, което Ясен Атанасов прави, е в един ден и е колкото да има нещо – това не е точно фестивал, поне засега. Надявам се да го разшири, както обещава. Но на тези фестивали навън, повярвайте ми, на нас гледат като на непознати – не знам, дали ако бяхме писатели от Шри Ланка нямаше повече да знаят за нас. И въобще това така наречено присъствие в Европа по отношение на литературата е илюзорно (не говоря за политика, слава богу литературата въпреки всичко успява да се измъкне от

политиката и да си върви по свои пътища, за добро или лошо, повечето за добро според мен). Факт е, че от нас не са чели почти нищо, може да знаят две имена, които са Ботев и Вазов, някои, които евентуално са по-любопитни, може да са научили още някое и друго име, но всичко това е обидно малко. И аз мисля, че присъствието ни сега в Европейския съюз е шанс поне малко да чуят за нас. Разбира се, тъй или иначе ще разберат, че София не е Букурещ и обратно – както знаете и това се бърка все още (ако сте видели картата по bTV за времето – София я няма, има го Букурещ. Би Би Си може би ще научи повече за нас сега, покрай продажбите на имоти на англичаните в България – шегата. Но ние няма да излезем от клишетата на киселото мляко, от цървулите, от навуцата, от българските гласове и Дельо Хайдутин. Съжалявам много – розовото масло отдавна са го забравили, защото то трябва да се произвежда, не да се говори само за него.

Светлозар Игов: В Розовата долина отдавна произвеждат оръжие вместо рози.

С. Ч.: Да, така е, но искам да кажа, че нас като литература ни няма на днешната европейска карта. Преекспонирам, естествено, както Светлозар Игов одева, но нека някой да каже не е вярно – аз ще се зарадвам. Има някакви опити, които или са плод на доброжелателни, умни хора като Сонди – не че е тука, просто факт – опитва всячески да прави нещо – ето ги тука книгите налице – и други като Мари Врина – какво да ги изреждам. Но това е помощ отвън.

Мартин Христов: Но това не е ли съдбата на всички малки литератури?

С. Ч.: Защо само ние сме най-малките, ние ли се оказаме най-малката литература?

М. Хр.: Ами ето примерно датчаните. Какво знаем ние за датската литература? Кой датски автор сме чели?

Св. И.: Андерсен...

С. Ч.: Истината е, че няма цялостна визия за нещата, политика ли, как да го нарека – стратегия, някакви такива военни термини, от една страна, и от друга – да не забравяме, че литературата не се подчинява ни на политика, ни на критици, ни на теченията – тя си има свои закони и правила... Надявам се, че когато питат следващите поколения български автори навън за какво пишете вие, може би те ще отговорят – ами за каквото и вие. Мен са ме питали с идеята да отговоря, че ме занимава тоталитарното минало и това колко съм била съспенана от него например.

Пламен Дойнов: Може би като потиснатата жена очаквам да те възприемат?

на стр. 12

Европейският съюз и предизвикателствата пред творците на художествена култура

от стр. 11

С. Ч.: Да, да, нещо такова очакват. Беше такъв разговор, пак с горе-долу толкова участници в Цюрих, където – след като се соннах, че съм като тях и ме вълнуват същите неща, те се стреснаха и започнаха да ми се извиняват за това, че са ме сложили някак си в клопа на *авторите-от-Балканите-пострадали-от-тоталитаризма*. Това е, което искам да кажа – то е пожелателно. За мен фактът е доста потискащ...

Малина Томова: Имаш ли някаква визия за това какво би могло да се направи?

С. Ч.: Колкото повече се превежда, толкова повече неща ще се издават навън, толкова повече те, останалите европейци, ще знаете за нас.

М. Т.: За мен генералното предизвикателство са примерите за държавна финансова намеса за подпомагане на културата в държавите членки на Европейския съюз, които Българското общество на хуманитарните издатели, чийто член е „Стигмати“, както и „Литературен вестник“, си направи труда да проучи. Ще избира само две от страните – една „стара“ държава членка и една „нова“ такава – Франция и Унгария, още повече, че в момента сме гости на унгарска културна институция. Бюджетът за култура във Франция за 2008 г. е 3 млрд. и 50 млн. евро, от които помощта за френската преса в размер на 288 млн. евро. По отношение на бюджета за 2007 г. тя е нараснала с 5,8%. Отварям дума и за пресата, защото в тези данни се включват и средствата за културна периодика, към която съм особено пристрастна като един от редакторите на „Литературен вестник“, чието съществуване е сериозно застрашено. Като изключим зашеметяващите ни цифри, особено впечатляваща е идеологията, върху която е формиран този бюджет: „Пресата съдейства съществено за информирането на гражданите и за разпространяването на различните течения на мисълта и мненията. Поради това нейната жизнеспособност и нейното бъдеще са основни залози за демократичното ни битие. ... Това е причината, поради която държавата се ангажира в дългосрочен план да гарантира свободата на пресата, да подпомага развитието на нейното разпространение, да укрепва условията за нейния плурализъм и нейната независимост и да съдейства за нейното модернизирание.“

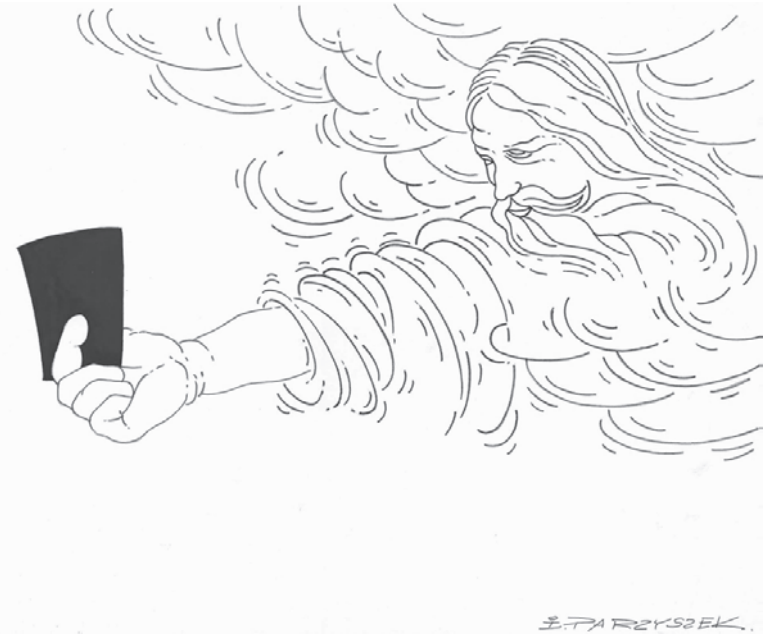
Институцията, отговаряща за финансирането на пресата, е Министерството на културата, защото поддържането на плурализма на мненията и мисълта е „културен“ приоритет, като се отчита невъзможността на пресата да се самофинансира, участвайки равносметно в рекламния пазар; изданията в сферата на литературата, хуманитарните и социалните науки се финансират чрез Националния център за книгата, определян като фонд за подпомагане на медийни продукти от обществен интерес, и неговият бюджет е 35 милиона евро. И нещо особено съществено – фондът не финансира комерсиални издания. Значи някъде по света понятието некомерсиално, което тук се възприема едва ли не като некадърно, съществува и то е културен приоритет. Българските издатели, които са работили с този френски партньор много добре познават модела, по който се дават шансове за представянето на френската литература в България – и съответно в останалите страни, като в случая е задължително да споменем и програма „Витоша“ към Френския културен институт в София, подпомогнала сериозна част от издадените в България френски автори, но в някакъв смисъл лишена от прозрачност на мотивирането на избора на своята българска комисия, която пренебрегва предварително оповестения регламент. Националният културен фонд в Унгария разпределя държавни средства за периодика към съответния профил и от този фонд се субсидират над 40 периодични издания там, а средствата за него се сформират от данък, представляващ 1% от всеки реализиран като продажба културен продукт. Същите тези издания имат право да кандидатстват за субсидии и по съответните програми в регионалните фондове на общините. Значи е обяснимо защо Унгария е „страната на списанията“, както ни съобщил Дьорд Сонди; да не

говорим за институциите, които подкрепят презентиранието на унгарската литература извън пределите на страната, каквато е споменатата многократно в

тази дискусия Унгарска преводаческа къща, където, на всичкото отгоре, преводачите получават и стипендии за своя престой там, осигурени също от унгарската държава. Ако се обърнем към българската ситуация, положението е доста напрегнато – едва от около три години съществува Конкурс за подкрепа на проекти за превод на българска художествена литература към Национален фонд „Култура“ (един от най-прозрачните фондове у нас), което беше чудо невиджано до този момент. И това е единственото усилие, което е положено за отпласкването на българската литература към други географски ширини, като изключим личните усилия на някои българисти от рода на Дьорд Сонди и Мари Врина; доколкото за литературните ни агенции българската литература е приоритет – това не знам. Какви усилия полагат българските културни центрове по света за представянето на нашата литература, за обгрижване на българисти и преводачи на българска литература, за представянето на нашата литература – имам огромни съмнения, защото също не е възможно да се разчита на някаква прозрачност относно тяхната дейност... Изминалите вече почти двайсет години от промените не осигуриха приоритет на българската култура, в частност българската литература, нито разработиха функционален модел, освободен от тромавите по български бюрократични механизми за съществуването ѝ. (За да кандидатстваш в един български фонд, само бележка от Отечествения фронт не ти искат – докато чуждите фондове само чрез документацията си заявяват доверие си в тебе, защото те възприемат като партньор, а не предварително заподозрян...) А функциониращи чужди модели колкото щеш, стига да има колективна воля за това – поне някакъв вид индиректни помощи могат да бъдат въведени като например редуцирането на ДДС върху хартията, както е в Белгия например...

Св. И.: Понеже ЕС не ме е предизвикал, не мога да отговоря на неговото предизвикателство. Предизвикателства ми отправят главно нашенските патриоти. И тук имаше едно патриотично изказване, че аз подценявам националното в името на универсалното. На това патриотично предизвикателство мога да отговоря само, че все пак съм автор не на „универсална история“, а на една история на българската литература, която навремето беше забранена от една партиотична компания начело с видния патриот (бивш интернационалист) другаря Тодор Живков. А след като бе издадена тази история пък бе премълчавана със съвместните усилия на стари и нови патриоти. С това се занимават българските патриоти. А сега ще подем един важен въпрос, който бе поставен от Мартин – за малките народи и езици. Европа е една общност, общо взето, на малки народи. Самата Европа дори, гледано в глобален мащаб, е един малък полуостров на Азия – Дерида дори в едно блестящо есе го нарича „нос“. Големите играчи на глобалната историческа сцена са вече други – Азия (Китай, Индия, Япония), САЩ, Латинска Америка – в сравнение с които дори „обединена“ Европа е малка. И още през втората половина на ХХ век не дори малки народи и езици като унгарски и български, а „големи“ народи, като френския, болезнено изпитваха върху себе си натиска на културния империализъм.

Щом дори култури като френската, немската, италианската са „застрашени от културния империализъм на големите“, какво да говорим за наистина „малките“ езици, като български и унгарски. Що се отнася до литературата на „малките“ езици, най-важен при тях е въпросът с превода. Чуждестранните българисти никога не са били много, компетентните литератори сред тях са още по-малко, а днес все повече оредяват. По вина не на друг, а на българската държавна политика и нейния ченгеджийски характер. Достатъчно е да припомним как в името на някакви български вътрешнополитически изборни игри бе злоупотребен известният австрийски българист проф. Ото Кронцайнер, който впрочем е направил в научен аспект

САТИРИКОН. Полски културен институт

за „българщината“ (ще употребя все пак тази грозна дума) много повече от всички български, заемащи патриотични пози ченгета.

Не съм от мрънкащите, че държавата не се грижела за културата. Напротив, българската култура страдеше през последните петдесетина години именно от „държавните“ (разбирай – ченгеджийски) грижи за културата.

И нейните постижения – доколкото ги има – са постигнати не БЛАГОДАРИЕ, а ВЪПРЕКИ „държавните грижи“.

Демографската катастрофа на българите започва не защото циганите и турците са по-плодовити (както твърдят националистите), а именно в разцвета на ченгеджийския личен режим на Тодор Живков. А за раздорите между балканските славяни трябва да виним не чуждите „велики сили“, а тълпоглавието, алчността и корупцираността на собствените политически „елити“.

И ако след половин век или век изчезнем като държави и нации от картата на Европа, не трябва да виним друг, а себе си. Парафразаирайки Чоран, мога да кажа – проблемът не е в това, че ще изчезнем, а че трябва да изчезнем. Историята, тази куртузанка, както я наричаше Вазов, е сурова учителка, особено за тези, които не се учат от нейните уроци.

Стефка Хрусанова, преводач: Аз съм представител на тази група, която е призвана да извърши контакта между България и другите страни в Европа и в света, и която в България винаги се изрежда на последно място, в графата „и други“, както обикновено се случва на форумите у нас. През 90-те години, докато се борех с всевъзможни стени – за мене не беше една само Берлинската стена – и те бяха в България, се срещнах все пак в рамките на фестивал за литература и култура с хора, които се занимават с културна дейност в чужбина. И тогава съвсем на лична основа възникна инициативата да създадем едно сдружение, което по някакъв начин да започне да приближава гледните точки на досега разделените хора на културата и литературата от двата лагера – Източния и Западния. За щастие мои съмишленици от Италия възприеха тази идея и образувахме малка група, която започна да провежда различни културни инициативи в централноевропейски страни главно. Отначало започнахме само с литературни изяви, провеждахме семинари и уъркшопове, на които се провеждаше поезия от един език на много други езици, но постепенно в нашите изяви включихме и хора от други изкуства – музиканти, художници, издатели. Защото за мене и издаването е изкуство в днешно време, и то много сериозно – с тях постепенно започнахме да постигаме по много лек и незатормозяващ начин обмен на идеи. Опряхме се на общото между нас, като същевременно се сближихме чрез различното. Защото на нашите сбирки най-важното е различното – всяка една нация да представи себе си чрез представители на своите главно литературни среди, които носят нещо ново, интересно и което е от значение не само в техните среди. Някак си усилията да обединим това индивидуално и общо. Нашето сдружение остана с италианско име, защото някак си то се залепи за нас преди десет години и беше наречено „Linguaggi di-

versi”., като между **di** и **versi** има тиренце, което би искало да изрази множествения смисъл на нашите занимания. Интересното в нашата група е, че в нея не се делим на поети и преводачи, художници, а всички работим заедно, резултат от което са няколко сборника с поезия на различни езици - и действително се оказва, че нашият модел на работа е добър. Вече десет години съществуваме и най-интересното е, разбира се, че първата ни инициатива беше в Унгария, защото там получихме първо институционална подкрепа от унгарската преводаческа къща, на която съм много благодарна, и естествено, лично на г-н Петър Рау, който веднага подкрепи нашата инициатива. Преведохме няколко унгарски поети на няколко други езика и преводите излязоха в италианското литературно списание „Коан”. Следващата ни инициатива беше в Италия, след това в Словения, после отново в Унгария и в Австрия. Продължаваме да поддържаме връзка с основните участници в нашата група дори да нямаме възможности да се срещаме. Миналата година получихме доста интересна подкрепа от един кворум, който може би изглежда нещо прекалено бюрократично за хората, но пък ние успяхме да си отвоюваме едно островче в него – обединение на хора със сходни интереси. Форумът беше EuroScience Open Forum в Барселона миналата година. На него се явяват буквално всички научни организации в света със свои представители от студенти до професори и академици и се дискутират по различни секции различни въпроси в областта на науката и хуманитаристиката. Секцията, в която аз представих нашата група, носи твърде интересното название „**Science meets Poetry**” („Наука среща поезията”). Това може би на пръв поглед изглежда като изсмукано от пръстите, но се оказва, че има доста учени в света, които пишат добра поезия – някои от тях са световноизвестни, някои от тях са нобелови лауреати, а също има и поети от Европа, които намират вдъхновение в науката. Казано накратко, не бих искала да ви отегчавам прекалено с разказите си за тази среща. И там нашата работна група „**Linguaggi di-versi**” намери своите съмишленици от различни страни. И смятам, че това ще е една благоприятна почва за по-нататъшни изяви. Това накратко е общата информация за досегашната ни дейност, но бих искала да подкрепя и вижданията на изказалите се преди мене: истината е, че за десет години аз все още не успявам да организирам такава изява, на която да покая няколко от изявените български поети и ние, участниците, да преведем поне на десет езика техните прекрасни произведения, които наистина си заслужават да се прочетат от хора от различни страни. Направи ми впечатление следното: в тези страни, в които работих и които са подкрепени, общо взето, от програми от Европейския съюз, има и много силна местна подкрепа. Като местната подкрепа понякога се изразява и на ниво община, на ниво кметство, на ниво село. Тоест малките общности много добре се подкрепят взаимно, когато решат да организират културна изява - това за тях не е трудно и не е непостижимо, много частни фирми също се включват, дори със символични суми, но когато има желание, хората винаги откликват – явно дори така наречените бизнесмени са по-отворени към културите на собствените си страни и може би разбират, че човек продава не само чрез износ на различни произведения, но продава и чрез културата, която доста често е вид реклама, която някак си се пренебрегва. Особено литературата също може да бъде реклама и за доста много други неща, за които човек не се сеща във всекидневния си живот. От друга страна, видях, че там получават много добра финансова подкрепа и не чак толкова талантливи автори, не чак толкова талантливи проекти, но и те срещат съмишленици. Докато тук е обратното – българските писатели имат какво да кажат и мисля, че са и добре посрещани, но нямат според мене финансова и институционална подкрепа – това е факт. И наистина докато не се промени ситуацията, нищо не може да се направи. Но от друга страна, все пак е важна и личната инициатива и опитите не бива да спират. Мисля, че всички мои познати писатели, с които сме споделяли доста често изяви на такива форуми и фестивали, знаят за какво говоря. По доста непосредствен личен път понякога те достигат много повече, отколкото ако се обърнат към Министерството на културата или към някой фонд тук, за което би трябвало да се борят, да речем, година-две, а понякога тяхното представяне става много по-бързо и по други пътища. Също така много често наблюдавам, че преводачите на български език от чужди езици от чужбина много често препоръчват и нашите съвременни автори. Така че нещата са двустранни: не бива да чакаме ние само българистите в чужбина да открият българската литература. Мисля, че е напълно естествено и когато хората оттам отидат там да препоръчат своята литература и култура, без да се стесняват. Не е смешно, не е нужно всичко да е на много

големи форуми и с много тежка предварителна подготовка, въпреки че съм съгласна, че трябва да се преборим първо на българска почва, за да можем по-нататък да правим каквото и да било.

Дьорд Сонгу: Искам да чуя и Мартин Христов, който не е случайно тук – той от време на време се обажда. И да вмъкна няколко факта: сравнително новото издателство на Мартин Христов „Ерго” издава все повече книги - той като унгарски възпитаник издава унгарски автори, аз пък като български възпитаник издавам колкото може повече български книги в моето издателство. Помолуха ме преди няколко дена да направя една библиография на излезлите в Унгария през последните 20 години български заглавия - само художествена литература - и успях да изброя 23 заглавия – само аз съм издал 11 в собственото си издателство, а преди това като работник в други издателства също, но са малко; от друга страна, за същия период около 150 са книгите, които са излезли от унгарски на български (само над 15 са заглавията, издадени от „Стигмати”) благодарение и на Унгарския културен институт и на други унгарски културни институции, но най-много на така наречената фондация „Унгарска книга”, която е подпомогнала близо 40 заглавия по някакъв начин да излязат в България.

Тази реципрочност, която е съществувала между двете държави до 1989 г., отдавна не е същата, но не затова са преведени от унгарски на български много повече автори, не защото нашата литература е по-добра, напротив – вашата литература е блестяща. По-скоро искам да питам има ли някакъв форум, който да регистрира подобна статистика, да се знае кои са тези български поети и писатели, които са пробили път някъде в света и в Европа – колко са преведени и имат ли някакъв траен успех, независимо какви фактори са съдействали за това – частни или по други пътища. Българската литература заслужава поне толкова да бъде известна колкото унгарската литература не в България, а в Европа. Затова как е известна унгарската литература, а тя е известна – с много награди, с много известни имена, друг въпрос е защо именно тези имена, по какъв начин са пробили там – затова нямаме вече време да говорим, но има ли тук някои български автори, които имат вече някакъв успех във френскоезична, англоезична, немскоезична литература в Европа.

Мартин Христов: Аз съм от отбора на Стефка Хрусанова, от една страна, и на Малина Томова, от друга; тоест и от отбора на преводачите, и от отбора на издателите – моят избор е върху някои имена, които са изключително важни и за националната, и за световната литература, тъй като бие тяхната роля ние не бихме познавали културата на другите народи, ако не четем произведения на техните национални литератури, преведени от достойни преводачи и издадени от качествени издатели, никога не бихме си съставили мнение за това какво се случва извън нашата страна. Струва ми се съществена роля, която обаче ни се отрича. Пример за това е наградата „Рицар на книгата”, която получи нашият многоуважаван министър-председател съвсем наскоро заради литературните си наброски „Защото сме социалисти”. Имаше сериозни протести по този повод от издатели, членове на Асоциацията на българските издатели, и дори май някои са напуснали ...

М. Т.: Негласни протести, както се казва, не сме чули лични изявления – четохме в текста на Йордан Ефтимова в „Новинар”, тук все се напуска по български... за ген-дъва, след това все едно сме сънували... Но пък може би не е случайна тази награда, защото списъкът, който Министерството на културата разпространява по библиотеки и читалища за попълване на техните фондове – това са много сериозни поръчки, твоят издани попадат в читалищните и библиотечни фондове, - та списъкът е само от издателства, членове на Асоциацията на българските издателите. Извън тях издателства няма. Има списък – все ще излезе отнякъде моя списък – ще го видим. Но вече неколкостранно се потвърждава, че издателствата извън списъка на Асоциацията на българските издатели не са във фокуса на подобни откунки.

Мартин Христов: Аз се стремя да издавам на нашия книжен пазар само книги, издания, които

САТИРИКОН. Поэски културен институт

удовлетворяват моите естетически вкусове и за които смятам, че освен че за мен са стойностни произведения, мисля, че и за част от българската читателска аудитория биха били такива и биха се харесали...

Смятам, че отговорността на издателите също е много голяма: книгоиздаването може да бъде призвание и морална позиция - и след това средство за печелене на пари, може да бъде и само средство за печелене на пари. И дали развръщаваш, образно казано, вкусовете на читателската публика, или не. Засега за мен издателството все още е призвание, а не средство за печелене на пари, тъй като не можах да се напечеля до настоящия момент, а Малина спомена, че е на ръба на фалита. Очевидно и тя не е могла. Ще ми се да илюстрирам състоянието на нещата с едно свое преживяване в Унгарската преводаческа къща, понеже аз съм преводач от унгарски: преди няколко години, когато беше жива още наша колежка, преводачка от унгарски на испански, Юдит Ксантос, водим разговор за Мараи и тя вметна: „Ами да, аз съм преводачка на Шандор Мараи в Испания – той там е изключително популярен, тиражите му надхвърлят 50 000, и аз успях благодарение на това да си купя кола и да си издадя златна кредитна карта”. Аз също преведох Мараи в България, след това го преведе и Живко Ангелов. Но не можахме да си купим нито нови коли, нито златни карти, а пък за Шандор Мараи почти нищо не се чу у нас. Така че нашата роля е незавидна. Но благородна.

П. Д.: Проблемът в това отношение е по-генерален, естествено, тука става дума за невъзможността българският пазар да поеме тираж не 50 000, ами 5000 не може да поеме. И в контекста на Европейския съюз, и в контекста на редица други съюзи ще стои по същия начин поне в близките години. Благодаря на всички, които се включиха в разговора. Мисля, че се подеха различни теми. Но нито една от подтемите примерно не можа да бъде изчерпана. Съжалявам, че една тема, която мисля, че г-н Дечев поде и която е много важна, но някак си не намерих пролука да се включи, за да се опитам да додам нещо от себе си – тук става дума, поне аз така я разчетох за себе си, за едни образци, които се внасят – това са тип матрици, които съществуват и в големите литератури, да го кажем, които се привнасят и в българската литература, от една страна – това е чисто литературният проблем, а от друга страна – проблемът, който е не само литературен, но и институционален, но той пряко засяга литературата – това е общо взето налагането чрез различни видове проекти и програми на Европейския съюз и на други, но най-вече на Европейския съюз, на така наречените политически коректни теми, което е много съществен проблем и за мнозина е познат от опит. Но за това вероятно ще е необходима следваща дискусия.

Цветанка Еленкова

Рециклиране

каквото не е станало
е вече станало
после просто
следващи знаците
които за разлика от пътните
не са универсални
и изпълващи онова
изпразнено от съдържание
като бутилките
но не
пластмасовите
металните
картонените
а тези
които връщаш на пазара
срещу стотинки

Истината

Въпросът е че кръгът може да има
-и на брой решения
паралели меридиани кратери
на вулкани дори – зелената патина
на изровени древни монети
като кубетата на Св. Александър Невски
И докато едната страна е осветена
другата е тъмна
и се сменят постоянно
На монетата обаче езито е винаги ези
и турата – тура

Ловци

Онази паяжина
по средата не с паяк
а с фитил
която все пак се издува
дори само при полъх
пружинира
полепва по краката ти
през дългите треви
или в ъглите на разсъхнати
гори и къщи
или случайно препречва пътя ти
към някоя древногръцка старина
почти закача полата ти
откъсва едно малко парче
толкова остра
драскотина по крака
лепило между пръстите
не която обираме

Pain is so close to pleasure

Въпросът за любовта и болката
има не по-малко общо с физиката
отколкото с учението на Лао Дзъ
Например
скачените съдове са не просто скачени
но и преливат от един в друг
И много важно тук е кой стои по-високо
къде е саксията с цветето къде кофата с водата
при условие че дълго те няма
Така че въпросът за любовта и болката
има не по-малко общо с Фреди Меркюри
отколкото с християнството

Няма ад за самоубийците

Разликата между самоубийството
и саможертвата
е единствено в ръката на другия

Колумбия

На снимката сте така щастливи летейки
в кабината
подобно на онези герои от комикси
хванати за ръце
че летите от щастие
че наистина летите
малко преди совалката да се разлети
на хиляди парчета
Защо сте така щастливи?

НАО

До Националната астрономическа
обсерватория
с най-големия телескоп в страната
имаше малък параклис
на Света Троица
с още по-малко прозорче
гледащо към тревата

Агония

Онази фуния
в стомаха в главата
между бедрата
цялата огън и течение
което поддържа огъня
търси някой нещо
да го изгаси
едно опримчване на устата
около пламъка
едно облизване с пръсти
едно извистяване
до черната пръст
след толкова дълго
израждане

Интелектуалци

на й. е.

Изпращаш ми снимка
на онези честни животни
живеещи на границата
и на зависимостта
със снизхождение не смирение
както кучето ми и невръстният ми син
на които цяла сутрин подавам топка
напред-назад нагоре-надолу
ревнувайки се триейки се
наелектризирайки се
а не като онези лъкатушещи ръкави
и на летищата
набъбнали разбягвайки се
разклонявайки се
сиви които накрая все пак
се изливат

Ламентно

Николай Трайков

Цигареният дим разцъфваше в пространството над
пепелника. Плъзгаше се по стеблото на цветето.
Обвиваше неоткъснатите му листа и се изтласкваше на
фини струйки или капки от извитите му връхчета.
Попиваше влагата от раните – стичащи се по тялото
му - на откъснатите места. Усукваше се като нежна
змия около шията му и стягаше с всички сила – като с
колан – предизвикващо невидимо напрежение. В последния
момент на спазъм – близо в края на стеблото –
съпротивителните сили не издържаха и се
самопоглъщаха.

Взривен, разлагащ се в мюмюнев лъх – димът – прегръща
като смаляващ се кръг последните части на стеблото.
Малко преди да достигне края му се свива до последно
и започва да се разширява като обръч – в
противоположната посока - който в началото се плъзга,
ближе, а после – вече разгърнал се достатъчно широко –
преминава границите на стеблото и достига цвета. Там
нещата започват с недокосващо галене и завършват с
уморена, въздушна целувка. След това обръчът –
пропътувал почти цялото цвете – се опитва отново да
изпита близостта му. Свиването му около края на
цветя, ухаещ на завършеност го трансформира – макар,
но именно, заради нежните намерения – от плътен кръг
смесен дим, в елипса с примес на ухане и накрая
разтрепераната безформеност се накръпя около върха на
цветя и лепкаво се разделят.

В този миг на завършен момент, останалият дим е
оухомворен от слънчеви лъчи и блясва над главата на
цветето като корона от кехлибарено-златна слава.
Цветето потрепва уморено и задрямва – от него се
отронват секунди на щастие. Слънчевите лъчи остават
статични – като захарни пръчки.

Тежко реецията се дим отмина лъчите и остана сам във
въздуха. Отпусна се „другото“ да го привлече и тегли
нагоре. Когато го постигне, всичко спира и се разбива в
капучиновия таван на салона. Настъпва обземащо
мълчание, от което цветето се събужда и започва да се
храни от лъчите на слънцето.

Ако се отдалечим, можем да видим цветето във вазата,
което след няколко дни ще е сухо. Ако се отдалечим,
можем да видим дима - сякаш преминаващ отвъд тавана,
а всъщност с пълна слабост той се разтваря във въздуха.
Ако се отдалечим, ще видим, като в рамка на картина,
хората в кафенето и масата, на която е поставено
цветето. Ще видим пепелника, в който угазва цигарата,
която след минути ще стане угарка. Димът, създаден
от една умираща цигара – без възможност да избира. Ще
видим колко тайни са нещата, ако се отдалечим, докато
те се приближават.

Каляян Игнатовски

МНОГО ХУБАВО НЕ Е НА ХУБАВО

животът днес:
куче
което радостно маха с опашка
зърнало след дълъг дълъг
половин час
своя любим човек
да излиза от магазина

просто днес животът:
виж пак втория и третия ред
нататък може да прескочиш
има опасност повече от един път
да се върнеш към кучето
което радостно маха с опашка
има опасност от
зацикляне в радостта
и къде отиваме тогава
на кого му е все ней сърце
(без да броим тибетските ринпочета)

така е днес
утре не знам
утре опашката може да клъмне
да се подвие
дано
няма нужда да се кахърим
излишно

НА СПИРКАТА

събудило се е преди малко
още не се е ококорило
за новия ден
както е сънено кучето вижда
някакви стъпала
качва се
врати се затварят
потегля тролеят
не знае номера му
докъде ще го отведе
в непознат квартал
непознато и неизбрано място
където
да продължава да отстоява
ангелския си поглед
озъбения си
улично-превъзходен нрав

да
слез тук куче
границите на сигурността
се свиват и разтягат
свиват и разтягат
нужна ти е само малко свобода
която притежаваш
слез тук и продължи

БРИКЛЕЙН НЕДЕЛЯ

черното
бриклейнско куче
ближе по лицето
подпийналия негър
целувките гъделичкаят
човекът се опитва да скрие глава
но кучето е настъпателно
в любвеобилността си
дали заради музиката му защо пък не

или понеже съществата с еднакъв цвят на кожата
се подкрепят неизменно и безусловно
истински
и почти не разчитат на крехката и протоколна
политическа коректност на другоцветните
(стане ли светът неимоверно толерантен
разбрали сме се да ми се обади
за да махна тези редове)

или просто пристъп на нежност
заради самата нежност
към нещо
което не му принадлежи
към негъра който току-що
е изкарал пари за вино
с улично свирене
зарял поглед
в свършената неделя
прибрал саксофона в калъфа
с бутилка каберне в ръка
опрял гръб в стена
на която леко вгясно и малко нагоре пише
viva la vida!

няма начин
реториката на графитите
да е в друг регистър
да пише примерно долу! вЪн! или
циганите на сапун!
няма начин не и
на Бриклейн в Лондон
на 19 април 2009

ПЪТЯТ ОТ 1 ДО 31

без малко месец с тази къща
почти на края на скалата почти
надвесила се над водата
спокойната сега вода гъделичкаща лениво залива
капаците на малкия прозорец забравени отворени
понякога се случва да се трясат в дни със силен вятър
и пак да се успокояват
в стаята на горния етаж
килимът на руло навит и изправен в ъгъла там
е само масата вляво от вратата но столовете липсват
няма стол на който да седнеш и от тази палуба
сутринта около час да не откъсваш
поглед от искрящото море
сега металносиво често бурно
радиото мълчи
лъха бриз и трънки ни полазват
мен на петия
теб на седмия етаж

след два-три дни април издухва созополската къща
от мартенския лист на календара заменяйки я
със сурова арктично вебра исландска панорама
както подобава на жестокия април

и кой сега е благородният
юни август или пък декември
само леко
без предрекдане и бутане
кой от останалите ще снизходи слънчево
и щедро ще нахвърли щрихите
в тринайсетия пейзаж от календара
отнасяйки ни двамата
на място жадно и упоиващо
мястото което по-трудно
по-болезнено да откъснеш от стената
от телата
също и да го запазиш

ареал на любовта

УЧАСТИЕТО В КОНКУРСА СЕ ОТЛАГА

нищо не излиза днес не мога
да напиша sms стихотворение

няма за какво да ти звъня
идвай

чакам те да пропилеем
безплатните минути
на живо

Голяма елегия – на Джон Дън

Йосиф Бродски

ЗА КОГО БИЕ КАМБАНАТА

Джон Дън
Медитация 17
„Проповеди за Неочаквани ситуации“ (1624)

Никой не е остроб
сам по себе си;
всеки част е от материк,
част от цялото.
Ако морето откъсне буца пръст и я отнесе,
не би било в ущърб за Европа,
дори да би било цял полуостров
или имение на твой приятел,
или твоят собствено дори.
Смъртта на всеки къса част от мен,
защото съм част от човечеството;
и тъй като не ми е писано да знам
за кого бие камбаната;
тя бие за всеки един от нас...

Джон Дън заспа, и всичко сън обзе –
картините, стените, пода, скрина,
завесите, ръждивото резе,
леглото, масата, свецата, килима.
Заспа бельото, медният леген,
светилникът, кристалът, порцелана
стъклото, хлябът, ножът изтъпен,
вратите, стъпалата. Ноц настана.
Ноц: по ъглите и в очите, и в речта,
сред панките, разхвърляните вещи,
в дървата, и в машата, в пепелта,
в камината... Бе ноц във всяко нещо.
Сред сенките, в елека окъсял,
в кревата, в облегалката, и в пеша,
в разпятието и в чаршафа бял,
в метлата до вратата. Всичко спеше.
Заспа прозорецът. Заспа снегът
И скатът бял на покрива далечен.
Промъкна се сънят във всеки кът
в квартала, от прозореца разсечен.
Спят арки, зидове и перила,
лехи с цветя, навета и решетки.
Не блесва лъч, не скръцват колеа...
Халки, ограда, орнаменти, клетки.
Врати, вериги, панти, дръжки спят,
Резета, ключове в ключалки тъмни;
ни шум, ни звук, ни мишки шумолят.
Снегът поскръзва. Всичко спи. Ще съмне –
след време. Спят затвори. Кули спят,
везни на рибния тезгях. Прасета,
спят котките, ушите им стърчат.
Спят къщите. Спят вързаните псета.
Спят мишки, хора. Лондон – в сън тупти.
Спи шхуната, а кишата пенлива
под бордовете ѝ на сън сумти,
и със сънливото небе се слива.
Заспа брегът скалист и варовит.
Джон Дън заспа, а с него и вънните.
Спи Островът в единен сън завит.
Градинките залостени, елите.
И габърите с кленовете спят.
Спят ручей по склонове, пътеки.
Полегна мечката, заспа вълкът.
Затрупа сняг храдуните навеки.
Не пеят птици сред простора бял.
Не грачат гарги, сова не се вества.
Английският простор е занемаял.
Претичва мишка. И звезда проблесва.
Спи всичко. В гробовете си добре
спят мъртвци. Спокойно. А в леглата –
сред ноцниците си като в море –
спят живите, прегърнати от самотата.
Гори, реки. Заспало всичко бе.
И звяр, и птица – цялата природа.
И пада сняг от ноцното небе.
Но спят и там, високо в небосвода.
Спят ангели. Забравен е светът
Светците спят и нямат срам в съня си.
И Пъкълът, и Раят чуден спят.
И всеки в този час е във дома си.

Спи Бог. Чужд свят – по-чужд не би могло.
Не чуваш, погледът не разпознава.
Спи дяволът. Спи с него всяко зло
върху снега, в английската морава.
Ездачи спят. Архангелът с тръба.
Коне на сън се люшкат в ритъм плавен.
И херувими, сгушени в тълпа,
под купола на църквата на Павел.
Джон Дън заспа. Заспа и всеки стих.
И римите – и силните и слабите.
Къде са те? Лежат в съня си тих.
Порокът и грехът си спят в силабите.
И всеки стих на брата си шепти
и търси място, близост и роднинство.
Но е далеч от райските врати –
тъй беден, пътен, чист и слят в единство.
Спят строфите. Спящ, ямбът строго бди.
Хорейт спи, но като страж застава.
Спят в тях на Лета тъмните води.
Спи още нещо в тях и то е – слава.
Беди, страдания почиват в сън.
Порокът спи. Добро със зло се слива.
Пророците сънуват, а навън
снегът пространството докрай покрива.
Спят всички. Купчини от книги в прах.
Реки от думи в ледено забвение.
Спят речите и истината в тях.
Едва подрънкват брънки на съмнение.
Спят в сън дълбок: светци и дявол, Бог.
Служите им. Приятели. Децата.
И шумолят снежинките възбог –
единствените звуци на земята.

Но чуй! Чуй там в студените тъми,
шепти в страха си някой там и плаче.
Там някой сам сред зимата стои
и плаче. Има някой в зрача мрачен.
Тъй тънък е гласът. Досуц игла,
но без конец... самотно над земята
се носи през снега. Сред студ, мъгла...
Съшива утрото с ноцта... В далечината!
„Кой плаче? Ти ли плачеш, ангел мой,
и чакаш любовта ми като лято?
В снега вървиш... напът за вкъщи. Кой
си ти?“ – но няма отговор в тъмата.
„Нима сте вие, херувими? От тъга
звукът напомня вашето ридание.
От свода спящ на църквата кога
си тръгнахте? Кажете ми?“ – мълчание.
„Кажете ми, Павле? Вярно, твоят глас
е огрубял от строга реч, но питам,
нима стоиш – сломен и беловлас –
и плачеш там?“ – не, нищо не долита.
„Или ръката скрила взор по здрач,
с която Господ тук ни е орисал?
Възвишен ми се струва този плач –
прости ми, Боже, мойта дръзка мисъл“.
Мълчание. – „Тръбата ли ечи,
на Гавриил, и някой силно лае?
Единствен аз отворил съм очи,
и конници конете си седаят.
Спи всичко. В плен студен на мрак нечут.
Препускат хрътките от небесата.
Кажете ми, Гаврииле, в нощен студ
нима ридаш сам-самин с тръбата?“

„Не, аз съм твоята душа, Джон Дън.
Сама скърбя из висините нови
за всички чувства, мисли – с труд, без сън –
създадени от мен като окови.
Но ти летеше с тези букаи
сред страсти, грехове и все нагоре.
Над покриви, в народа вледан и
летеше като птица сред простора.
Видя морета, хоризонта нов.
И Ада – в себе си, след туй – реално.
Видя и Рая светъл във обков
от страст – изгаряща и тъй печална.
Видя, че остров е животът твой
сред Океанска шир – позната, пуста:
отвсякъде тъма, тъма и вой.
Ти Бога облетя, назад препусна.
Но тез вериги пречат да летиш.

Какъв е този свят – защо ли наш е?
Реки, едва стотина кули – виж!
И този страшен съд не е тъй страшен.
И климатът е равен в таз страна.
Оттам е всичко – сън в кошмар прелива.
Оттам е Господ – мека светлина
в прозореца далечен, в ноц мъглива.
Полега, но без плуг и без брана.
Тук век не се оре, не се бранува.
Вековен лес стои като стена
и дъжд из буйните треви танцува.
Дори дървесекач да се провре,
в леса, подгонил крантата впрегатна,
той огън от дървото ще съзре
далече в долината необятна.
Далече там. А тук е девствен край.
Ще плъзне взор по покривите сбрани.
Съвсем е светло. Не долита лай.
И неми спят църковните камбани.
Но са далеч в безкрайността. Завой –
обратно към горите тилелейски.
И в миг шейна, юзди, ноцта и той,
и конят клет – ще станат сън библейски.
И плача аз, и плача – няма път,
Орисана таз пустош да прегърна,
не мога да се върна там от път,
и само след смъртта ще се забърна.
Съвсем сама и – сбогом свят. В пръстта,
там в гроб студен, забравена и с мъка,
преследвайки безплодната мечта,
ще шиша с път и нашата разлъка.
Но виж! Докато гразни те плачът –
кръжки, лети, не се топи в тъмата,
разлъката – съшива я снегът –
напред-назад игла, лети иглата.
Не аз ридая – плачеш ти, мой Джон
самотен. Спят чиниите в бюфета.
Лети снегът към спящия ти дом,
лети през мрака от небитието“.

Спят птиците по своите гнезда.
Спи той и всички блянове, копнежи
е поверил на своята звезда,
която скрита спи зад облак снежен.
Досуц е птица. Чиста е душата,
а светските пътеки – грях покрил ги,
но по-естествени са от гнездата
на враните – над пустите хранилки.
Ще съмне, ще разпери той крила.
Сега – лежи под покривало бяло,
и ще съшива снежната игла
в съня душата му със спящо тяло.
Спи всичко. Незавършени стоят
два стиха – зъбят щърбаво паства си –
над светската любов – певците бдят,
но над духовната ни – бдят монаси.
Без разлика чий хромел ще въртим,
все хляб ще мели, за да ни нахрани.
Животът някак си ще споделим,
но няма кой да сподели смъртта ни.
Тук зее дупка. Всеки тегли, къса.
Отива си, но връща се да дърпа.
И пак! И само небосводът свъсен
понякога съдраното закръпва.
Спи, спи, Джон Дън. Заспи, не се мъчи.
Да, зезат дупки в тъканта негодна.
Но виж! Пробиват облака лъчи,
защото бди звездата пътеводна.

1963

Преводе от оригинала АСЕН СИРАКОВ

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ: Юлия Кръстева (Париж), Богдан Богданов (София), Кристиан Редер (Виена), Боян Биолчев (София), Ханс Улрих Рек (Кьолн), Никола Георгиев (София)

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ: Едвин Сугарев (гл. ред.) Адрес: СОФИЯ 1606 ул. „Св. Иван Рилски“ №1,
Малина Томова (зам.-гл. ред.), Георги Господинов, Банкова сметка: 104 9389 620 Пощенска банка - СОФИЯ
Бойко Пенчев, Пламен Дойнов, Йордан Ефтимов, Ръкописи не се връщат! Хонорари - всеки трети вторник
Амелия Личева, Ани Бурова, Камелия Спасова, Мария Калинова e-mail: litvestnik@yahoo.com
Издава Фондация "Литературен вестник" http://slovoto.orbitel.bg/litvestnik/
Печат: „Илунген 2000“ www.bsph.org/litvestnik
ISSN 1310 - 9561 ВОДЕЩ БРОЯ Йордан Ефтимов